

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers

Postbus 13049, 3507 LA UTRECHT. Tel. (+31)030-2326936

Rooms Katholieke Kerk in België: Simon Lambregs, pr.

Kerkpad 3 3665 As tel.089/65.70.61

Protestantse Kerk in Nederland: Jan Post-Hospers

Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-8801880

REDACTIE:

Ton Crijnen

Hans Haafkens

Simon Lambregs

Nico Landman

Berry van Oers (kernredactie)

Piet Reesink (eindredactie)

Gé Spielman

Esther Struikmans (kernredactie)

Marianne Vorthoren

Abonnementen 2010 : (4 nummers, 200 bl.)

Binnenland: 17,90 €

Buitenland : 21,80 €

Losse nrs. : 5,50 € **plus** portokosten

abonnements@rkk.nl

Abonnementen worden telkens verlengd met het volgend kalenderjaar als opzegging niet heeft plaatsgevonden. Opzegging dient in het voorgaande jaar vóór 1 november schriftelijk te zijn geschied.

E-mail: berryvo@rkk.nl

Lay-out : P. Reesink

Advertentietarieven op aanvraag.

Uitgever, redactie en administratie:

Biltstraat 121, Postbus 13049, 3507 LA UTRECHT.

Tel. (+31) 030-2326936

Fax: (+31) 030-2307097

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig

Dit nummer gaat over een Open Brief van een aantal bezorgde predikanten aan de synode van de PKN over het gesprek met de islam. Na de brief volgen toelichtingen door de schrijvers en reacties op zowel brief als toelichtingen. Vervolgens kunt u twee interviews lezen met mede-ondertekenaars van de brief. Aangezien de brief een reactie was op A Common Word, laten we ook enkele reacties uit Indonesië horen.

Leerhuis	bl. 166
Open Brief	bl. 168
Reactie Marcel Poorthuis	bl. 175
Toelichting door de 4 schrijvers	bl. 177
Reactie G. Speelman	bl. 180
Toelichting P. van Veldhuizen	bl. 186
Reactie P. Reesink	bl. 191
Interview met Karel Deurloo door Ton Crijnen	bl. 195
Interview met Jaap Goorhuis door Esther Struikmans	bl. 202
Stemmen uit Indonesië	bl. 209
Boeken	bl. 214
Van her en der	bl. 216

Leerhuis

Al meer dan twintig jaar stuurt de Raad van Kerken in Nederland een brief met wensen aan islamitische organisaties en moskeeën ter gelegenheid van het einde van de Ramadan. In België schreef een van de bisschoppen, zelf islamoloog, onderstaande wens.

Guy Harpigny (Luttre, 13 april 1948) is de 100e bisschop van het Belgische bisdom Doornik. Hij studeerde in Nijvel, Leuven en Doornik en werd priester gewijd in 1973. Hij studeerde Oosterse en Arabische talen in Parijs en Caïro. Harpigny werd onderpastoor in Marchienne-au-Pont (1973) en professor in Doornik, Rijsel en Charleroi. In 1997 werd hij hoofddeken voor Bergen-Borinage en deken en pastoor in Bergen. Op 22 mei 2003 werd hij door paus Johannes Paulus II benoemd tot bisschop van Doornik. De wijding door kardinaal Danneels vond plaats op 7 september van dat jaar.

Bisschop Harpigny is een islamkenner. Om die reden werd hij in 2007 door paus Benedictus XVI benoemd tot lid van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog.

Broeders en zusters in het Geloof in de ene God

Bij gelegenheid van het feest aan het einde van de Ramadan 2009 wensen wij u, in naam van de katholieke gemeenschap in België, Gods Vrede. Wij danken God samen met u, omdat Hij u geholpen heeft uw heilige vastenplicht te vervullen.

We willen in deze brief stilstaan bij de bijzondere dynamiek die de laatste jaren op gang gekomen is tussen christelijke en islamitische theologen en verantwoordelijken. Tijdens verschillende relatieopbouwende initiatieven werd de nadruk gelegd op het Gemeenschappelijk Woord dat een dubbel gebod in zich draagt: liefde tot God en liefde tot de medemens. In het evangelie hield Jezus voor: “Deze twee geboden – van liefde tot God en tot de medemens – zijn de grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.” (Mt. 22,40). Ook de Koran zegt dat “zij die geloven God meer liefhebben” (soera 2, 165) en dat “de Erbarmer liefde zal doen toekomen aan hen die geloven en deugdelijke daden verrichten” (soera 19, 96).

Aan het einde van de Ramadanmaand van 2007 richtten 138 moslimgeleerden en verantwoordelijken uit de moslimwereld aan de leiders van de christelijke Kerken een brief, getiteld 'Een Gemeenschappelijk Woord'. Hierin roepen zij op elkaars gemeenschappelijk woord te erkennen: "God is de Ene en Enige, en Hem alleen zullen wij dienen". God dienen betekent ook elkaar dienen: "elkaar respecteren, eerlijk, rechtvaardig en vriendelijk zijn voor elkaar en leven in oprechte vrede, harmonie en wederkerige welwillendheid". Bij gelegenheid van het Tweede Vaticaans Concilie, in de verklaring 'Nostra Aetate' uit 1965, heeft de Katholieke Kerk christenen en moslims uitgenodigd "zich ernstig toe te leggen op wederzijds begrip en in het belang van alle mensen de sociale rechtvaardigheid, de vrede en de vrijheid gezamenlijk te verdedigen en te bevorderen". Begin november 2008 heeft in Rome een belangrijke ontmoeting plaatsgevonden van katholieke islamkenners en vooraanstaande moslimgeleerden, met als thema 'Liefde tot/van God. Liefde van/tot de Naaste'. Ook in de slotverklaring van dit Katholiek-Moslim Forum lezen we: "De liefde tot de naaste kan niet gescheiden worden van de liefde tot God, want het is een uitdrukking van onze liefde tot God".

De contacten tussen christelijke en islamitische theologen en verantwoordelijken in de geest van dit dubbele gebod nemen toe. Zij vormen een doorbraak in de relaties tussen moslims en christenen, zowel voor de wereldkerk en de wereldislam als voor ons, lokale gemeenschappen en gelovigen. Omdat in onze lokale gemeenschappen weinig geweten is over deze toenaderingen, willen wij deze dynamiek meer bekendheid geven via deze brief met gelukwensen, bij gelegenheid van dit Id-al-Fitr waarbij veel opbouwende en vreedevolle contacten gelegd worden tussen lokale christelijke en moslimgemeenschappen.

Laten wij, christenen en moslims, samen aandacht hebben voor ons 'gemeenschappelijk woord' van Liefde voor God en voor elke Naaste. Moge de Ene en Barmhartige ons helpen bij het vinden van gemeenschappelijke wegen van wederzijds respect en van inzet voor vrede en rechtvaardigheid.

We wensen u allen een genadevol feest bij het einde van de Ramadan 2009.

Mgr. Guy Harpigny. Bisschop van Doornik, verantwoordelijke bisschop voor de interreligieuze dialoog

'Id al-Fitr/Ramazan Bairamı, 20 september 2009

De PKN en het gesprek met de Islam

In de zomer van 2009 werd door een aantal bezorgde PKN-leden een brief aan de Synode is gezonden inzake de dialoog met de islam. De brief werd op initiatief van Hebe Kohlbrugge opgesteld en is ondertekend door enkele tientallen leden van de kerk. Het schrijven is nadrukkelijk niet gericht aan de moslims, maar aan de kerk die zich op de dialoog met moslims bezint. De open brief van de moslims is te vinden op <http://www.raadvankerken.nl/fman/324.doc>

De synode van onze kerk ontving, evenals kerkleiders overal ter wereld, een open brief van een groot aantal vooraanstaande moslims uit verschillende landen. Deze Open Brief – A common Word – is door de Wereldraad van Kerken toegestuurd aan de lidkerken. Het ligt in de rede dat onze kerk een inhoudelijke reactie zal doen toekomen aan de Wereldraad. De synode had echter al in een eerder stadium aan het Moderamen opdracht gegeven een nota voor te bereiden met het oog op de relatie tot de Islam in de eigen Nederlandse context. Het Gemeenschappelijk Woord van de zijde van leidinggevende moslims zal in dit bezinningsproces ongetwijfeld eveneens een rol spelen.

Kennis genomen hebbend van de inhoud van Een Gemeenschappelijk Woord, voelen wij ons geroepen om enkele gezichtspunten onder de aandacht van de kerk te brengen. Wij verzoeken het moderamen onze notitie te beschouwen als een bijdrage aan het gesprek in onze kerk. Wij hopen dat onze kerk in de dialoog met de Islam en in het oecumenisch gesprek helder en ter zake zal spreken.

De brief van deze 138 moslims wil bijdragen aan een betere verstandhouding tussen moslims en christenen, en stelt dat de basis hiervoor reeds gegeven is in datgene wat beide religies gemeenschappelijk hebben, onze common ground.

Wij erkennen de dringende noodzaak om te komen tot een onderlinge verstandhouding die vrij is van haat en geweld. Wij onderschrijven van harte de wens om elkaar over de religieuze grenzen heen te bejegenen met respect en welwillendheid. Wij vinden het van het grootste belang, dat moslims en christenen overal ter wereld oprecht met elkaar in gesprek treden.

Op drie punten hebben wij echter ingrijpende vragen bij Een Gemeenschappelijk Woord. In het belang van een vruchtbare en eerlijke dialoog spreken wij de dringende wens uit, dat onze kerk deze vragen in haar reactie verdisconteert. We zouden de eerste vraag een praktische vraag kunnen noemen, de tweede een

procedurele en de derde een principiële-inhoudelijke, maar ze zijn naar onze overtuiging niet los van elkaar te zien.

1. De praktische vraag is, welke concrete stappen er in de islamitische wereld worden genomen om het recht op daadwerkelijke godsdienstvrijheid te garanderen voor christenen en andere niet-moslims die in islamitische landen leven. Met name is ook de vraag welke bescherming er in islamitische samenlevingen wordt geboden aan mensen die vanuit de islam overgaan tot een andere godsdienst.

Moslims in landen met een christelijke traditie kunnen hun geloof in het openbaar belijden, en mensen die moslim worden terwijl ze eerder christen waren, worden niet vervolgd. Voor een gelijkwaardig gesprek tussen beide wereldreligies is het noodzakelijk, dat beide daadwerkelijk de ruimte scheppen en verdedigen waarin mensen hun vrije geloofsbeslissing kunnen nemen.

Zolang in de landen van tal van ondertekenaars van Een Gemeenschappelijk Woord mensen worden vervolgd omdat ze publiekelijk getuigen van hun christelijk geloof of omdat ze vanuit de islam tot de christelijke kerk toetreden, is een oproep aan ons adres tot wederzijdse welwillendheid niet volledig geloofwaardig.

2. De procedurele vraag is, waar in het gesprek tussen christenen en moslims het jodendom in beeld komt. Alleen al om godsdiensthistorische redenen zou het merkwaardig zijn als christenen en moslims zouden zoeken naar een common ground zonder terug te grijpen op de Israëlitische traditie. Daar immers liggen de vroegste bronnen van onze beide geloofstradities, en datgene wat wij volgens 'Gemeenschappelijk Woord' als gezamenlijk vertrekpunt hebben, kan niet anders zijn dan de erfenis van het bijbelse Israël.

De relatie met Israël en het jodendom is een pijnlijke, complicerende factor, vanwege de huidige politieke situatie in het Midden-Oosten (en vanwege de rol die de christelijke wereld heeft gespeeld in het ontstaan van die situatie). Maar juist omdat deze situatie onze volle aandacht en toewijding verdient, mogen christenen en moslims niet in onderling gesprek van hun Israëlitische en joodse wortels weglopen.

3. De principiële-inhoudelijke vraag is, of datgene wat Een Gemeenschappelijk Woord als onze voorgegeven common ground specificceert, werkelijk een gemeenschappelijke basis voor moslims en christenen (en joden) is. Kort gezegd noemt de open brief als gemeenschappelijk vertrekpunt de belijdenis van

God/Allah als de Éne (die geen medegenoot heeft), en de plicht om God en de naaste lief te hebben.

Het is ons nu niet begonnen om theologische haarkloverijen, of om een steekspel waarbij bijbelteksten en koranteksten tegenover elkaar in stelling worden gebracht. Het gaat ons om de vraag, of we onder God/Allah als de Éne wel hetzelfde verstaan.

Juist als God de Éne is, bepaalt ons godsbegrip alles: ons geloven en onze daden, ons zelfbeeld en ons beeld van de medemens, onze ethiek en onze politiek. Het spreekt voor ons niet vanzelf dat de God die ons in Tenach wordt geopenbaard en die ons in Jezus Christus nabijgekomen is, dezelfde is die spreekt in de soera's van de Koran. Juist daarover zou een intens gesprek tussen joden, moslims en christenen gevoerd moeten worden, zonder al te snel te veronderstellen dat hier sprake is van een gedeelde basis. Het spreken over een common ground werkt hier eerder vertroebelend dan verhelderend.

We benadrukken dat we met deze vaststelling geen verwijdering tussen christenen, joden en moslims bepleiten, integendeel: onze roeping is, elkaar in vrede en vriendschap te beluisteren en te bevragen, elk getuigend van datgene wat ons in onze traditie is geschonken.

Bij de derde vraag noteren we nog enkele aandachtspunten die zijn ingegeven door de tekst van Een Gemeenschappelijk Woord.

a. De status van de Bijbel en de Koran

Willen we als joden, christenen en moslims samen zoeken naar een common ground, dan is wel vereist dat we op een gelijkwaardige wijze integer omgaan met elkanders openbaringsbronnen. Zolang moslims staande houden dat joden en christenen zich op gecorrumpeerde bronnen beroepen, terwijl zij van ons eisen dat wij de onaantastbaarheid van de Koran erkennen, kan van een gelijkwaardig gesprek geen sprake zijn.

De christelijke traditie kent, deels in verbondenheid met de joodse traditie, een lange geschiedenis van bijbels-theologische reflectie en van kritische exegese, waarin (behoudens in stromingen die op een moderne manier 'behoudend' zijn) gevoeligheid voor de menselijke en kwetsbare aspecten van de bijbelse overlevering gepaard gaat met openheid voor de manier waarop God in die overlevering tot spreken komt. Liever dan van hen te vragen om ook voor de Koran het historisch-theologisch onderzoek en de tekstgeschiedenis te laten meespreken, willen wij aanbevelen om het gesprek tussen moslims, christenen en joden over

de verschillende opvattingen van het omgaan met onze wederzijdse openbaringsbronnen nadrukkelijk op de agenda te zetten. Alleen dan nemen we de moslims serieus als gesprekspartners.

b. De God van Israël

Wij geloven niet in een God in het algemeen, maar in de Ene zoals Hij openbaar geworden is in de weg die Hij met het volk Israël is gegaan, en zoals Hij ons nabij gekomen is in de jood Jezus Christus. Die bijzondere weg en die bijzondere gestalte kwalificeren alles wat wij over God belijden. De ervaring met de Ene die niet de machtigen maar de zwakken kiest, die zijn volgelingen niet in hun heldendom bevestigt maar tot grensverleggende gerechtigheid roept, en die telkens de kaders van elke vanzelfsprekende godsdienstigheid doorbreekt, weerspreekt alle natuurlijke religiositeit. Deze ervaring heeft de bijbelse auteurs gebracht tot een anti-heroïsch besef van kwetsbaar en dankbaar menszijn, met humor en milde zelfspot.

We geven onmiddellijk toe dat deze eigenschappen in de geschiedenis van het christendom (en het jodendom) telkens weer ten onder gaan als ons geloof ondergeschikt wordt gemaakt aan collectieve macht en individuele zelfhandhaving. Maar van groot belang is het om te zien dat deze eigenschappen niet zomaar deugden zijn, maar ten nauwste samenhangen met het begrip van hoe de Ene ‘God’ is.

c. De weg van Jezus Christus

In het verlengde van dit Godsbegrip ligt de christelijke belijdenis, dat God zich heeft geopenbaard in de weg die Jezus gegaan is door leven, lijden en dood heen. Juist in de keuze van Jezus om zich met Gods liefde en waarheid kwetsbaar uit te leveren aan de mensen en krachten om hem heen, herkennen wij de radicale keuze van de Ene om de God van feilbare en kwetsbare mensen te zijn.

Juist in het kruislijden van Jezus, teken van zegenende weerloosheid, is Jezus voor ons de openbaring van Gods diepste wezen. Dat het voor islamitisch besef onbestaanbaar is dat de Almachtige zich weerloos maakt en dat de Ene de vloek op zich neemt, geeft aan hoe diametraal verschillend wij de grootheid van God zien. Waar het wordt uitgesloten dat Gods messias lijdt en sterft om het diepste lot van de mensheid te delen, verdampt de common ground van een gemeenschappelijk godsbesef.

Dat maakt het des te nodiger dat we intens met elkaar over God in gesprek zijn, maar laat dan helder zijn dat we niet ‘eigenlijk in hetzelfde geloven’, want dat is niet het geval.

d. De éne God

In de bijbelse traditie is de belijdenis van de éne God geen uitspraak over het al of niet bestaan van andere goden, en ook geen uitspraak over het alleen-zijn van God. Het is een uitspraak over de onverdeelde toewijding van God aan de mensen met wie Hij een weg gaat, en over de onverdeelde toewijding van die mensen aan de Ene. Wij zijn niet overgeleverd aan de grillen van een kosmische godenstrijd waarin we diverse krachten te vriend moeten houden; en we hoeven niet te vrezen dat we uit de aandacht van de Ene vallen. De eenheid van God functioneert in het bijbelse denken altijd in relatie tot zijn verbond met mensen: voor degenen met wie Hij zich verbindt, is Hij er helemaal, in onverdeelde aandacht en trouw, en zonder dubbele agenda.

Wij hebben de indruk, dat de islamitische belijdenis van Gods eenheid in tal van Koran-teksten een polemische strekking heeft die gericht is tegen de christelijke leer van Gods drie-eenheid. Ook in *A Common Ground* wordt de belijdenis aangehaald dat Allah geen ‘medegenoot’ heeft. In combinatie met de overtuiging dat Allah geen lijden kent en oneindig verheven is boven ons lot, schept deze opvatting van Gods een-zijn een volstrekt ander godsbesef en godsgeloof.

Liever dan het een-zijn van God op voorhand als gemeenschappelijk vertrekpunt te aanvaarden, willen wij aanbevelen om het gesprek tussen moslims, christenen en joden over de verschillende opvattingen van Gods eenheid nadrukkelijk op de agenda te zetten. Waar de islamitische uitspraken over Gods eenheid een tegen het christendom gerichte polemische pointe hebben, is het voor een eerlijk gesprek van belang dat dit van meet af aan helder is.

e. De kwetsbare mens

Het joodse en christelijke Godsbesef geeft mensen de moed om kwetsbaar te zijn, om de fragiliteit van hun lichaam en leven te aanvaarden, en om zonder zelfhaat hun feilbaarheid te erkennen. Het bijbelse getuigenis over de Ene en het evangelie van Jezus Christus geven tegenwicht aan heroïek en mannelijke eer (machismo). Volharding in weerloze liefde wordt in de Bijbel hoger aangeslagen dan kracht en macht. Het is de weg die Jezus ging en waarvan de validiteit door de dood heen is bevestigd in de opstanding.

In de christelijke wereld delven deze waarden telkens weer het onderspit tegen de ‘wereldse’ waarden van eer, macht en rijkdom; maar vanuit de Bijbel en de traditie klinkt dan telkens weer het getuigenis dat ons tot omkeer roept. Wij benadrukken hier nog eens dat deze waarden rechtstreeks voortvloeien uit het bijbelse Godsbesef, en dus alles te maken hebben met de manier waarop wij in de éne God geloven.

In het gesprek met moslims zouden wij met klem de vraag willen stellen, hoe de roeping om in alle kwetsbaarheid drager van Gods liefde te zijn, in het islamitische geloof is verankerd. Onze indruk is dat de islam, ook vanuit haar bronnen, in sterke mate de waarden van kracht, macht en mannelijke eer koestert. Vanuit het Godsbegrip lijkt in de islam onkwetsbaarheid een hogere waarde dan kwetsbaarheid, en (mannelijke) kracht een hogere waarde dan weerloze liefde. Dat heeft ook voor de ethiek en de politiek grote gevolgen.

f. Vrede

Wij zoeken allen naar vrede. Dat is één van de belangrijke motieven om het gesprek tussen de religies te voeren. Te vaak is religieuze identiteit een bron van geweld en haat, terwijl joden, christenen en moslims er van overtuigd zijn dat hun geloof een vredeskracht zou moeten en kunnen zijn.

Maar ook vrede is een begrip dat nauw samenhangt met onze visie op God, mens en wereld, en dus met ons Godsbegrip. Wij bevelen aan om in het interreligieuze gesprek het verlangen naar vrede niet zonder meer als gezamenlijk vertrekpunt voor lief te nemen, maar om van meet af aan te verhelderen wat we onder vrede verstaan. Met name zal de vraag moeten zijn, hoe vrede zich verhoudt tot vrijheid, en hoe de menselijke vrijheid zich verhoudt tot de heerschappij van de Ene. Wil een gezamenlijk streven naar vrede van moslims, joden en christenen maatschappelijk en politiek relevant zijn, dan moet helder zijn, welke religieuze en maatschappelijke agenda's wij met het begrip vrede verbinden. De ervaringen van christelijke kerken in islamitische samenlevingen, en het vrijwel ontbreken van gelovig-islamitische tegenstemmen die het opnemen voor geloofsvrijheid voor andersgelovigen, geven ons niet het goede gevoel dat we als moslims en christenen leven vanuit één visioen van vrede.

Goed nabuurschap

Alles wat wij hier te berde brengen, zou kunnen worden beluisterd als een reeks argumenten tégen de interreligieuze dialoog. Het zou kunnen worden gelezen als een uiting van christelijke argwaan tegen de islam. Maar zo is het niet bedoeld. Wij zijn diep overtuigd van de bevrijdende kracht van het christelijk geloof, hoe vaak die kracht ook door menselijk kwaad in zijn tegendeel is verkeerd. Wij nemen aan dat moslims diep overtuigd zijn van de kracht en waarde van het islamitische geloof. Het is van groot belang dat we elkaar vanuit die overtuigingen nauwkeurig en met warme belangstelling beluisteren, en dat we oefenen in goed nabuurschap en onderlinge dienstvaardigheid.

Wij menen dat het voor een oprecht gesprek van belang is, de verschillen helder te maken, ook als ze schuilgaan achter schijnbare overeenkomsten. Het verhul-

len van verschillen leidt tot verborgen agenda's en ijdel vlagvertoon, en ondermijnt het wederzijds respect. Op den duur leidt het er ook toe dat we de voeling verliezen met het bijzondere dat ons in onze eigen traditie is geschonken.

Het is niet aan ons, een eindoordeel te vellen over de waarheid en waarde van de islam. Het is aan ons, om te getuigen van de liefde van God die wij in Jezus Christus hebben leren kennen. Daarbij is er alle ruimte om aandachtig te beluisteren wat onze islamitische medemensen draagt en beweegt, en om te zoeken naar een waardige en heilzame manier om samen de wereld te bewonen.

Hebe Kohlbrugge

Utrecht, 25 juli 2009

Initiatiefnemers: Dr. Hebe Kohlbrugge, Utrecht;
Dr. Piet van Veldhuizen, Hendrik-Ido-Ambacht;
Dr. Hans Kronenburg, Zeist; Henk Stolk, Utrecht

Medeondertekenaars: Mevr. Gijsje van den Akker, Driebergen; Drs. Jils Amesz, Rotterdam; Jeannette van Andel; Dr. Ton van den Beld, Utrecht; Koos van den Berg, Hendrik-Ido-Ambacht; Dr. Joop Boendermaker, Hilversum; Dr. Rudolf Boon, Amsterdam; Drs. Frans Bos, Waddinxveen; J.A.H. Brok, em.pred., Zeist; Drs. W. Brombacher, Kleinroda, Duitsland; Ds. L. den Breejen, Delft; Drs W. Dekker, staflied IZB, Amersfoort; Adriaan Deurloo, Amsterdam; Dr. Karel Deurloo, Amsterdam; Ds. Sybrand van Dijk, Hekelingen; Bernard Dijkdrenth, Amersfoort; Dr. Arie Eikelboom, 's-Gravenhage; Gé en Anneke van der Feijst, Hendrik-Ido-Ambacht; Ds. W. Ganzevoort, Zeist; Ds Gerard Geitenbeek, Rotterdam; Jan Geursen, em. pred., Haarlem; Ds. J. Goorhuis, Groningen; Dr. Margriet Gosker, Venlo; Dr. G. Henk van de Graaf; Ds. Sally A. van de Graaf-Leentfaar; Dr. ir. J. van der Graaf, Huizen; Elly de Haan-Verduyn, Maastricht; Hans van Halsema, Hilversum; Ds. Paul van der Harst, Amersfoort; Ds. Jan R.F. Heine, Bennekom; Drs. Arthur Hegger, Utrecht; Dr. P. van den Heuvel, Bunnik; Dr. J. Hoek, Veenendaal; Dr. Sonny Hof, Amsterdam; Ds. H.P. van der Horst, Boxmeer; Ds. Ietske Jansen, Driebergen; Ds. Kasper Jansen, Utrecht; Ds. Gijs Jonkers, Utrecht; Ellen Keja- Balk, Odijk; Dr. L.A. Kopmels, Delft; Ds. Laurens Korevaar, Rotterdam; Dr. Otto Kroesen, Delft; Ds. Bert Kuipers, Rotterdam; Dr. W. J. Lamfers, Weesp; Dr. H. de Leede, Amersfoort; Ds. Henk Lensink, Amsterdam; Bea Lindemans, Hendrik-Ido-Ambacht; Ds. Nico Ter Linden, Amsterdam; Dr. Gerrit Manenschijn, Amstelveen; Ds. Huib Marchand, Nieuwerkerk a/d IJssel; Dr. Corja Menken- Bekius, Zeist; Dr. Piet van Midden, Bergambacht; Ds. Hendrik Jan Nieuwenhuis, Ede; Ries Nieuwkoop, em.pred., Zwolle; Wil Noordergraaf, Rotterdam; Drs. Agaath van Ommen – van

Oortmerssen, Winterswijk; Dr. At Polhuis, Rotterdam; Cees en Adrie Put, Hendrik-Ido-Ambacht; Ds. Leen de Ronde, Tiel; Elly Schillern-Baakman, Rotterdam; Margreeth Schopenhauer, Middelburg; Drs. Henry Schep, Elst (U); Dr. Niek Schuman, Duivendrecht; Dick Seinstra, Oisterwijk; Ds. A. Sevenster, Haren; Dr. Bettine Siertsema, Amstelveen; Ds. Nico Sjoer, Apeldoorn; Dr. Adriaan Soeting, Amsterdam; Jan Starreveld en Jetty Haveman, Zeist; Ds. Huib Stolk, Lelystad; Lia van Stuijvenberg, Hendrik-Ido-Ambacht; Dr. Daan Thoomes, Bilthoven; Hans Treurniet, Vlaardingen; Jeane van der Velden-de Kreij, Utrecht; Jan van Veldhuizen, 's-Graveland; Dr. Maarten Verduin, Zeist; Aline Verhoog, 's-Gravenhage; Dr. Evert Jan Vledder, Rotterdam; Dr. Henk Vreekamp, Epe; Drs. Eppo Vroom, Veendam; Ds. Barend Wallet, Houten; Dr. Jaap Wieggers, Olst; Jos Wienen, Katwijk; Jan H. Witte, Boxmeer; Jeanine Wisse, Rotterdam; Anneke van Wijngaarden, Rotterdam; Barend van Wijngaarden, Rotterdam; Dr. Heleen Zorgdrager, Elst (U); Ds. Joop Zuur, Den Haag.

Reactie M. Poorthuis

***D**r. Marcel Poorthuis (1955) studeerde vanaf 1973 theologie met als hoofdvak Judaica. Hij promoveerde op de joodse filosoof Emmanuel Levinas. Daarnaast voltooide hij een muziekstudie aan het conservatorium in Hilversum.*

Momenteel is hij coördinator van het onderzoeksproject Relatie jodendom christendom aan de Katholieke Theologische Universiteit te Utrecht en docent in de master Interreligieuze Dialoog. Hij publiceerde over filosofie, jodendom en vroeg-christendom.

Marcel Poorthuis reageerde op de brief van de dominees in VolZin van 2 oktober 2009. Hier volgt een samenvatting.

Protestantse en katholieke benadering

Poorthuis wijst erop dat de indeling van Hendrik Kraemer en Karl Barth in 'godsdienst' (geopenbaard) en 'religie' (mensenwerk) niet van toepassing is om andere godsdiensten zoals de islam te beoordelen. De negatieve houding van de protestantse kerk t.a.v. de islam is al aanwezig bij Luther en Voetius en wordt nog versterkt door Karl Barth en Kraemer. De protestantse kerken hebben geen document zoals de katholieken dat kennen in de Verklaring Nostra Aetate. Hier worden joden, (katholieke) christenen en moslims als kinderen van Abraham beschouwd die de ene ware God aanbidden. De figuur van Christus mag volgens Poorthuis niet tot een wapen in de dialoog met moslims worden. Overigens is

Christus in de dialoog met joden een veel groter struikelblok dan voor moslims want de joden noemen Christus niet eens terwijl de moslim Jezus hoog hebben vanwege de vele positieve titels die de koran hem geeft.

Protestantisme en jodendom / islam

De PKN belijdt dan wel de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israel, maar de dialoog met het jodendom lijdt een kammervol bestaan en deze verbondenheid wordt aangegrepen om zich van de islam te distantiëren. De band tussen jodendom en islam komt nauwelijks ter sprake. Daar zijn redenen voor: de vastgelopen situatie in het Midden oosten en de Palestijnse kwestie, het moslim fundamentalisme, en het antisemitisme. Maar de overeenkomsten tussen jodendom en islam zijn groot.

Volgens Poorthuis maken de briefschrijvers vanwege hun sola scriptura-opstelling de vergissing de islam met de koran te laten samenvallen. De brief stelt dat moslims aan christenen vragen de onfeilbaarheid van de koran als goddelijke openbaring te onderschrijven. Maar volgens Poorthuis vraagt A Common Word (de brief van de 138 geleerde moslims uit 2007) daar helemaal niet om.

Paulus van Antiochië

Dan volgt een voorbeeld uit de twaalfde eeuw van een debat tussen Paulus van Antiochië en een moslim over hun beider schriften. Poorthuis vindt deze Paulus ruimdenkender dan de dominees van de brief. Want deze twee erkennen elkaar als gelovigen in de ene ware God. Na nog een voorbeeld van islamitische en christelijke tradities over Noach besluit Poorthuis deze alinea met: hoezo staat Allah als de god van macht en eer tegenover de bijbelse god van kwetsbaarheid en vrede?

Moslim commentatoren zoals Tabari (838-923) halen joodse en christelijke verhalen aan om de Koran te verhelderen. Pas vele eeuwen later ontstond er ook binnen de islam een beweging van sola scriptura. Bij Ibn Taymiyya (1263/1328) begint de fundamentalistische exegese van de Koran, die lijkt op de protestantse sola scriptura. Zoals Ibn Taymiyya¹ de filosofie verwierp als middel om Gods woord uit te leggen, zo wees Luther de wijsheid van de wereld af (de scholastiek). Het terzijde schuiven van de traditie ter wille van de ene ware goddelijke betekenis, is een gevaar voor islam en christendom.

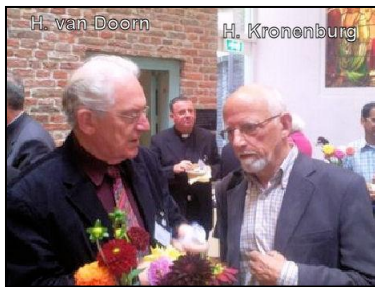
Godsdiensten en mensen uitsluiten van het heil is een geesteshouding die dwars door alle religies loopt. Het beroep op de eigen overtuiging mag niet ten koste

¹ In de brief van 38 geleerden aan Paus Benedictus XVI als reactie op zijn toespraak in Regensburg in 2006 ontkennen dezen dat Ibn Taymiyya representatief is voor de islam (noot P.R.)

gaan van andere overtuigingen en als wapen dienen om de islam te degraderen. Een christen mag en moet in de dialoog zijn christen-zijn meebrengen. Maar dialoog beoogt geen bekering van de ander. Het christendom wordt er niet minder van als ook elders mensen zich tot God wenden.

Toelichting door de vier schrijvers

De website van de Raad van Kerken publiceerde op 4 oktober 2009 onderstaande toelichting.

Waar ging het ons om?

In de pers kwam een discussie op gang over de contacten van christenen met moslims. Bij het bureau van de Raad van Kerken kwamen verschillende reacties binnen, omdat de Raad via de Beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting het gesprek zoekt met moslims en via bilaterale contacten probeert de cohesie in de samenleving te bevorderen. Stond de initiatiefnemers een andere lijn voor ogen? Hoe werkt zo'n brief uit, met de Protestantse Kerk in Nederland die toewerkt naar een officiële rapportage? Vier van de brieftschrijvers waren bereid op deze vragen in te gaan. Hebe Kohlbrugge, Piet van Veldhuizen, Hans Kronenburg en Henk Stolk schrijven het volgende:

'Graag willen wij kort reageren op enkele bij de Raad van Kerken binnengekomen vragen naar aanleiding van onze brief over de dialoog met moslims. Om te beginnen onze motieven: wat bezielt ons? Haat? Angst? Nee, in tegendeel: we willen niets liever dan dat het met de moslims in ons land tot een intensief, open en eerlijk gesprek komt. We hebben onze brief echter niet direct aan de islamitische gemeenschap of aan de Nederlandse samenleving in het algemeen gericht, maar aan de synode van de PKN, omdat die aan haar dienstenorganisatie opdracht heeft gegeven een nota over dit onderwerp te schrijven. We hopen daarmee bij te dragen aan de gedachtevorming in onze kerk ten aanzien van de punten die naar ons inzicht op de agenda zouden moeten komen, wil een gesprek met de moslims zinvol zijn. Want in dat gesprek mogen en kunnen we niet in algemeenheden of plichtplegingen blijven steken, daar is het te belangrijk voor. Het zal erom gaan dat beide gesprekspartners tevoren van elkaar weten wat ze de ander willen vragen of vertellen. Dat voorkomt achterdocht en zoeken naar verborgen agenda's.

Sommigen hebben uit onze brief afgeleid dat wij het gesprek met de islam op een zacht pitje willen zetten, of liever nog: ieder contact met moslims willen

mijden. Niets is minder waar - al werd dat in het dagblad Trouw wel gesuggered doordat bij het artikel over onze brief een foto geplaatst was van een iftar-maaltijd en in het artikel zelf stond te lezen dat wij een dergelijke maaltijd 'niet zonder risico's' zouden vinden. Wij vinden dat tendentieuze journalistiek en willen daarom nog eens nadrukkelijk onderstrepen dat wij het heel belangrijk vinden dat christenen veel energie steken in het onderhouden van banden van goed nabuurschap met moslims en hun organisaties. Vooral in tijden van crisis is het van cruciaal belang dat we elkaar over en weer kennen en weten dat we als mensen op elkaar kunnen rekenen. Geloofsverschillen vallen dan weg.

Verschillen benoemen

Een tweede briefschrijver is van mening dat het juist goed is om de verschillen tussen islam en christendom te benoemen, want als je zelf je eigenheid niet benoemt, dwing je de ander dat ook niet doen. En dat is juist kwalijk. Wij zijn het daar van harte mee eens. En we beroepen ons daarvoor op de Britse opperrabbin Jonathan Sacks, die in zijn boek *The Dignity of Difference* [1] stelt dat we als vertegenwoordigers van de diverse tradities aan elkaar verplicht zijn om het beste van onze traditie aan de ander voor te leggen - dat zal het gesprek alleen maar verrijken.

Mozaïek

Vergelijk het met een mozaïek: dat is het aanzien alleen waard als de scherven niet proberen hun kleur te mengen tot een gemiddeld grijs, maar juist proberen hun eigen kleur zo goed mogelijk te doen uitkomen. Daarbij moet dan wel worden aangetekend dat het benadrukken van de verschillen niet bedoeld is om de ander te veroordelen - integendeel: juist wat het verschil uitmaakt is kostbaar en door daarover met elkaar in gesprek te gaan worden wij allen rijker. Door in te brengen wat voor onszelf kostbaar is zullen we ook oog krijgen voor wat voor de ander kostbaar is en zullen we ook kritisch gaan kijken naar onze eigen kleur en wat er onzuiver in is verwijderen.

Geen monsterverbond

Een derde briefschrijver vraagt zich af hoe onze brief kerkpolitiek zal uitwerken: zal de inhoud ervan niet geassocieerd worden met het gedachtegoed van allerlei groepen in en buiten de kerk (behoudende kerkleden, anti-islamisten en Wilders-achtigen), waar we in het geheel niet mee geannexeerd willen worden? Dat risico lopen we inderdaad, maar dat geldt van alles wat over dit gevoelige onderwerp geschreven wordt: iedereen kan overal mee aan de haal gaan. We kunnen alleen maar hopen dat de welwillende lezer, kerklid of niet, er een eerlijk getuigenis in herkent van christenen die zich zorgen maken over een al te gemakkelijke (en dus oneerlijke) consensus tussen christendom en islam. En

voor het overige zijn we er alleen maar blij mee dat mensen uit heel verschillende hoeken van de PKN, 'van Jan van der Graaf tot Nico ter Linden' de brief ondertekend hebben. Sommigen, onder meer de rooms-katholieke hoofdredacteur van Volzin, zagen daar een soort protestants monsterverbond in tegen de islam. Maar wij zeggen: zo zit onze kerk dus in elkaar: als het er op aan komt (en het komt er op aan in het gesprek met de islam!), vallen allerlei traditionele verschillen weg en herkennen we elkaar in het belijden van de unieke Naam van Israëls God, die in Christus tot ons is gekomen om joden en heidenen, christenen en moslims tot heil te zijn.

Raad van Kerken

Tenslotte was er de vraag, hoe wij aankijken tegen het beleid van de Raad van Kerken en de manier waarop deze zich inzet om de een miljoen moslims met de christenen in ons land in contact te brengen. Dat lijkt ons, zoals uit het bovenstaande moge blijken, alleen maar goed en nodig. Of we willen of niet, we zullen met elkaar moeten leren samenleven. En het platform van de Raad van Kerken kan daarbij goede diensten bewijzen: op sociaal en maatschappelijk gebied valt er een wereld te winnen aan wederzijdse verrijking, oprechte dienstvaardigheid en onderling begrip, zowel tussen christenen onderling als tussen christenen en moslims. Daarom hebben wij er ook geen moeite mee, wanneer de Raad een ramadangroet stuurt 'aan onze geachte moslimvrienden' - als dat dan ook maar gebeurt wanneer b.v. de joden en de hindoes hun grote feesten vieren. Wel zouden we soms in de theologisch-inhoudelijke teksten van de Raad wat duidelijker de toon van het bijbels getuigenis willen horen doorklinken, maar dan wel, zoals Henk Vroom op deze website schreef, 'op de toonhoogte van vrede en nederigheid - anders verkondigen we een ander evangelie en zaaien we haat'. Dat laatste willen we zeker niet. Maar wanneer wij als christenen weigeren om de moslims in ons land uit te dagen tot een gesprek over wat voor ons het hart van de bijbelse boodschap is - wie zal het dan doen?

4 oktober 2009, op de gedenkdag van Sint Franciscus

Hebe Kohlbrugge, Piet van Veldhuizen, Hans Kronenburg, Henk Stolk

Reactie Gé Speelman

Dr. G.M. (Gé) Speelman doceert aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU), locatie Kampen als docent godsdienstwetenschappen, met een speciaal accent op de islam.

Ze is gespecialiseerd in Moslimfeministes en vormen van interreligieus grensverkeer. Gé Speelman was twaalf jaar lang predikant voor de relatie moslims-christenen in de (toen nog) Nederlandse Hervormde Kerk en promoveerde in Groningen in de Praktische Theologie op een proefschrift over religieus gemengde huwelijken. Ook was ze ruim vier jaar gemeentepredikant in Breukelen. De laatste jaren heeft ze zich onder meer bezig gehouden met de intertekstuele lezing van koran- en bijbelteksten en met onderzoek naar de levensverhalen van bekeerlingen, zowel van het christendom naar de islam als van de islam naar het christendom.

De brief over de brief:

Nederlandse predikanten over 'a Common Word'.

Het afgelopen half jaar is in zekere zin vruchtbaar geweest voor de discussie in ons land over de ontmoeting tussen christenen en moslims. De open brief die onder de titel *A Common Word* in 2007 verscheen werd -eindelijk- uitgebreid aan de orde gesteld in een deel van de kerkelijke pers. Aanleiding was de open brief van juli 2009 door 89 predikanten en anderen waarin commentaar gegeven wordt op *A Common Word*. Nadat Begrip in nr. 4/5 -2007 en in nr. 2-2008 is ingegaan op de moslimbrief, besteden we nu uitgebreid aandacht aan de christelijke open brief. Omdat we elke vorm van debat en gesprek over de relatie tussen christenen en moslims aanmoedigen. Maar dan moet wel duidelijk zijn waar het debat over dient te gaan. Een vergelijking tussen de doelgroepen en de doelstelling van de twee open brieven kan dat misschien verhelderen.

Doelgroepen: met wie ben je eigenlijk in gesprek?

A Common Word was een reactie op een lezing door de paus, waarin moslims negatief ter sprake kwamen. Hij is echter niet alleen gericht tot de paus, maar tot zoveel mogelijk christelijke groepen. Als je naar de geadresseerden kijkt valt op dat na de paus alle Oosters- orthodoxe patriarchen genoemd worden, zowel de Chalcedonische als de pre-chalcedonische. Pas daarna komen de protestantse kerken, vertegenwoordigd in de Wereldraad aan de orde. De brief is dan ook verstuurd door moslim geleerden die goed zicht hebben op de kerken in het Midden-Oosten. De afzenders zijn weliswaar een brede en representatieve groep

soennitische en sji'itische leiders uit de hele wereld, maar de bron van de brief is de Aal al-Bayt stichting, een Jordaanse organisatie die zich al jarenlang inzet voor het bij elkaar brengen van moslims en christenen in het Midden-Oosten. In 2004 organiseerde dezelfde stichting een bijeenkomst van een breed scala van moslimgeleerden die zich unaniem uitspraken tegen fundamentalisme en radicalisme en voor de rechten van religieuze en andere minderheden in moslimlanden². Naast de uitgesproken doelgroep (christenen) kan de lezer dan ook een onuitgesproken doelgroep vermoeden: radicale, tegen religieuze tolerantie gerichte moslims en hun wijze van koran lezen. De schrijvers laten hun bedoeling onder meer blijken door het respectvol en uitgebreid citeren vanuit de Tenach en het Nieuwe Testament, die ze beschouwen als waarachtige bronnen van godskennis. Dit in tegenstelling tot polemische stromingen in de islam die de joodse en christelijke geschriften als vervalst beschouwen.

De titel van de brief *a common word* is ontleend aan het korancitaat: 'Zeg: "Mensen van het boek! Komt tot een uitspraak die voor jullie en voor ons gezamenlijk juist is. Dat wij alleen God dienen, dat wij niets aan Hem als metgezel toevoegen en dat wij elkaar niet tot heren naast God nemen." (soera 3:64) Deze korantekst is in de islamitische traditie vaak polemisch uitgelegd: het zouden de christenen zijn die zich schuldig maken aan het 'aan God toevoegen van metgezellen' doordat ze Jezus als Gods zoon zien. De makers van *A Common Word* echter onderscheiden zich van deze polemische exegeten. Ze halen een oude koranexegese van Tabari aan, die laat weten dat met het 'toevoegen van metgezellen aan God' wordt bedoeld: aardse machthebbers tot heren kiezen, vervallen aan ideologieën, zou je kunnen zeggen. Ook uit het citaat aan het einde van de brief, soera 5: 48, laten de schrijvers zien dat zij kiezen voor een positieve insteek met betrekking tot religieuze verscheidenheid.

De open brief van de 89 predikanten heeft als doelgroep de synode. Oorspronkelijk was het vermoeden van de opstellers van de brief dat de synode voornemens was een antwoord te sturen op 'A Common Word'. De brief kwam voort uit bezorgdheid dat dit weer een vlak, politiek correct antwoord zou worden waarin de gedeelde waarden van islam en christendom uitgebreid aan de orde zouden komen, maar de werkelijke pijnpunten onder tafel zouden verdwijnen. Ook hier kan je een verborgen doelgroep vermoeden, namelijk de gehele protestantse kerk. De bedoeling van een open brief is toch immers het opwekken van debat, anders had de brief net zo goed gewoon aan het synodebureau gericht kunnen worden.

² De verklaring heet 'the Amman Message' <http://ammanmessage.com/index.php?lang=en>

Mijn probleem met beide brieven is dat ze zo weinig specifiek zijn. Bij de eerste kan ik dat nog wel begrijpen, omdat de doelgroep erg wijds en vaag is. Maar bij de tweede is dat lastiger. Als de schrijvers specifiek wilden ingaan op *A Common Word* waarom dan niet de tekst van de brief zelf gelezen, je verdiept in de afzenders? Dan hadden ze niet dingen hoeven zeggen als:

Zolang in de landen van tal van ondertekenaars van Een Gemeenschappelijk Woord mensen worden vervolgd omdat ze publiekelijk getuigen van hun christelijk geloof of omdat ze vanuit de islam tot de christelijke kerk toetreden, is een oproep aan ons adres tot wederzijdse welwillendheid niet volledig geloofwaardig.

Of:

Zolang moslims staande houden dat joden en christenen zich op gecorrumpeerde bronnen beroepen, terwijl zij van ons eisen dat wij de onaantastbaarheid van de Koran erkennen, kan van een gelijkwaardig gesprek geen sprake zijn.’ ‘Wij hebben de indruk, dat de islamitische belijdenis van Gods eenheid in tal van Koran-teksten een polemische strekking heeft die gericht is tegen de christelijke leer van Gods drie-eenheid. Ook in A Common Ground (sic!) wordt de belijdenis aangehaald dat Allah geen ‘medegenoot’ heeft. (...)

Een interessante voetnoot betreft ook de uitspraak uit de brief van de 89:

“Het bijbelse begrip ‘naaste’ tref je in Koran en hadieth niet vaak aan. Wel broederschap. Maar broeders zijn alleen maar eigen broeders, terwijl de naaste degene is met wie je op een bepaald moment te maken hebt, ongeacht of hij een vriend of een vijand is, of je hem een prettig mens vindt of niet.”

Interessant, omdat prof. Samir Khalid Samir s.j., een vooraanstaande Arabische theoloog, juist hierover een opmerkelijke observatie doet bij zijn bestudering van de Arabische tekst van *A Common Word*. Hij ziet dat de schrijvers vaak bewust zijn afgeweken van de gebruikelijke islamitische Arabische termen en in plaats daarvan termen uit het christelijke Arabische spraakgebruik hebben gehanteerd. Met één uitzondering: waar christelijke Arabieren voor de term ‘naaste’ het woord ‘verwant’ (*qarîb*, letterlijk ‘dichtbij’) gebruiken, hebben de moslimschrijvers de term ‘naaste’ (*jâr*) gehanteerd.³

³ ‘It is most interesting to note that the **vocabulary used** is a Christian vocabulary and not a Muslim one. The word “neighbour” (in the Christian sense of brethren) does not exist in the Koran; it is typical of the New Testament. In fact, the Arabic text does not use the word “neighbour/brethren” but “neighbour” (*jâr*), which only has a geographical meaning (like a neighbour who lives next door), compared to the Christian term *qarîb*, which also means “brethren”. <http://www.acommonword.com/index.php?page=responses&item=14>

Kortom: de open brief van de 89 schiet tekort wanneer ik hem interpreteer als poging om voor de synode te verhelderen wat de specifieke betekenis is van *A Common Word*.

Als ik hem echter opvat als een poging onder christenen in Nederland de discussie aan te zwengelen, kan ik het commentaar veel beter plaatsen. Maar dan vind ik het beeld dat van zowel islam als christendom geschetst wordt, veel te globaal. Zou het niet beter zijn als we telkens met een specifieke groep moslims in gesprek gaan, i.p.v. ‘de islam’? En als we dat doen, sprekend namens onszelf en niet ‘de christenheid’? Misschien ben ik te postmodern, maar ik maak deze massieve geloofsbelijdende benadering niet goed mee.

Verschil of overeenkomst?

Op het eerste gezicht lijken de doelen van *A Common Word* en de brief van de 89 hetzelfde: het bevorderen van een dialoog tussen moslims en christenen ten dienste van de vrede.

De schrijvers van de eerste brief willen dit bereiken door een gezamenlijke inzet van christenen en moslims, die mogelijk is omdat er tussen hun diepste overtuigingen een zekere overlap bestaat, een *common ground*. Die ligt volgens hen bij het dubbelgebod van de liefde:

‘the Two Greatest Commandments are an area of common ground and a link between the Qur’an, the Torah and the New Testament. What prefaces the Two Commandments in the Torah and the New Testament, and what they arise out of, is the Unity of God—that there is only one God.’

Ook de schrijvers van de tweede brief willen een heilzame, vruchtbare dialoog. Die kan echter niet ontstaan vanuit de veronderstelling dat christenen en moslims iets gemeenschappelijk hebben in hun geloof. De schrijvers vinden het juist belangrijk de verschillen te verkennen, zoals het reële verschil in godsbeelden tussen islam en christendom.

Daarbij moet dan wel worden aangetekend dat het benadrukken van de verschillen niet bedoeld is om de ander te veroordelen - integendeel: juist wat het verschil uitmaakt is kostbaar en door daarover met elkaar in gesprek te gaan worden wij allen rijker. Door in te brengen wat voor onszelf kostbaar is zullen we ook oog krijgen voor wat voor de ander kostbaar is en zullen we ook kritisch gaan kijken naar onze eigen kleur en wat er onzuiver in is verwijderen.

In de interculturele theologie is sinds de jaren ’90 een toenemende interesse voor verschillen tussen religies, vanuit een gevoel dat de ‘oude’ dialoogmodellen te algemeen-idealistisch werden ingevuld. Religies zijn geen abstracte aan de tijd onttrokken bouwwerken, maar altijd in beweging, altijd in tijd en context ge-

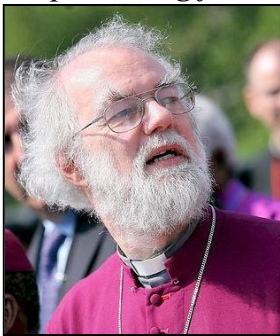
plaatst. Vanuit die interesse is te begrijpen dat men vraagtekens plaatst bij het starten van het gesprek bij een ‘common ground’ tussen, bijvoorbeeld, jodendom en christendom, of tussen de verschillende christelijke families. Is het niet veel vruchtbaarder om te starten bij de verschillen? Ieder die op dagelijkse basis met moslims, ongelovigen en medechristenen omgaat zal van de verschillen tussen al die mensen doordrongen zijn. De vraag is hoe je die verschillen aan de orde stelt: als uitgangsbasis voor gesprek of niet, als absoluut en altijd geldend of juist situationeel bepaald. Als men kijkt naar de geschiedenis blijkt dat naast oog voor verschillen er ook ruimte moet zijn voor het verkennen van overeenkomsten.

Joden spreken bijvoorbeeld niet over de drie-eenheid en het Messiasschap van Jezus, laat staan zijn verzoenend lijden; dit wordt door hen afgewezen. Toch is gebleken dat ook met joden een zinnig gesprek mogelijk is, waarbij de verschillen ter sprake komen. Juist dan wordt een zekere overlap ontdekt, een ‘common ground’ in gedeelde tradities, met name als het gaat om de ethische insteek van de profeten. We hebben de tijd ver achter ons gelaten waarin gezegd werd dat er tussen joden en christenen niet een gemeenschappelijke basis voor gesprek was omdat we niet één op één hetzelfde godsbeeld delen. Verschillen kunnen in dat gesprek zeer wel een plaats hebben. Veel christelijke theologen hebben met een andere blik naar hun eigen geloof leren kijken juist door de spiegel van het zo verschillende joodse leren. Waar verschillen in godsbeeld het startpunt waren voor de uitwisseling, bleef het gesprek echter vaak steken. Verschillen konden een plek krijgen toen men elkaar vanuit de overlap (de common ground) had leren vertrouwen.

Een andere parallel is de ontmoeting in oecumenisch verband. Jarenlang is gediscussieerd over de beste manier om het één zijn van de christenen –met alle verschillen- onder woorden te brengen: moesten we inzetten op de gemeenschappelijk gedragen belijdenis en tot overeenstemming over liturgie en doopraktijk komen, zo toegroeiend naar één gemeente? Of moesten we de verschillen juist zien als blijvende variaties op een geliefd en gedeeld thema? Beide benaderingen zijn in de loop van de jaren naar elkaar toegegroeid. Dat had echter nooit kunnen gebeuren als er niet ook een overlap, een common ground was.

De aartsbisschop van Canterbury heeft naar aanleiding van ‘A Common Word’ vorig jaar een conferentie belegd in Lambeth. Daar werd onder meer over de interpretatie van het begrip ‘common ground’ gereflecteerd. Het resultaat staat in zijn antwoordbrief aan het Aal al-Bait instituut:

*'In your invitation to 'come to a common word' we find a helpful generosity of intention. Some have read the invitation as an insistence that we should be able immediately to affirm an agreed and shared understanding of God. But such an affirmation would not be honest to either of our traditions. It would fail to acknowledge the reality of the differences that exist and have been the cause of deep –and at times in the past– even violent division. We read your letter as expressing a more modest but ultimately more realistically hopeful recognition that the ways in which we as Christians and Muslims speak about God and humanity are not simply mutually unintelligible systems. We interpret your invitation as saying 'let us find a way of recognising that on some matters we are speaking enough of a common language for us to be able to pursue both exploratory dialogue and peaceful co-operation with integrity and without compromising fundamental beliefs.'*⁴

Vervolgens zet hij uiteen hoe belangrijk voor christenen de liefde van God voor mensen is....

(...) So Christians go further than simply saying that God is a loving God or that love is one of his attributes among others. We say that God does not love simply because he decides to love. God is always, eternally, loving – the very nature and definition of God is love, and the full understanding of his unity is for

Christians bound up with this.

De schrijvers van de open brief van de 89 willen ook het gesprek aangaan, maar vullen het begrip 'common ground' anders in:

Dat maakt het des te nodiger dat we intens met elkaar over God in gesprek zijn, maar laat dan helder zijn dat we niet 'eigenlijk in hetzelfde geloven', want dat is niet het geval.

Ik voel meer voor de benadering van verschil die Rowan Williams hanteert. Tussen willekeurig welke groep mensen ook en welke andere, bestaat er altijd een gebied van overlap, naast (grote of kleine) verschillen. Als we dat gebied van overlap nu 'common ground' noemden en als we daar eens zouden starten bij de eerste ontmoeting, dan ontstaat gaandeweg wel ruimte voor de verschillen, die alleen maar spannender en boeiender worden, vooral als we ze zonder disrespect of dreiging op tafel kunnen leggen.

Er is veel voor te zeggen om terug te komen op de modernistische fout dat 'wij' als christenen alvast vol welwillendheid gaan invullen dat joden, moslims of hindoes 'eigenlijk' hetzelfde geloven als 'wij'. Die tijd hebben we hopelijk ach-

⁴ <http://www.acommonword.com/lib/downloads/Common-Good-Canterbury-FINAL-as-sent-14-7-08-1.pdf>

ter ons liggen. Laten we dan niet vervolgens de verschillen alvast voor de ander definiëren. Ik heb er werkelijk waardering voor dat de schrijvers van de open brief van de 89 een prachtige christelijke getuigenis hebben gegeven van de waarde van kwetsbaarheid in de christelijke traditie. Hadden ze het daar maar bij gelaten. Wat dan hun woorden lijkt te logenstraffen is de weinig respectvolle manier waarop ze vervolgens over de islam spreken. Tussen de regels door wordt bijvoorbeeld krachtig uitgehaald tegen het veronderstelde ‘machismo’:
Onze indruk is dat de islam, ook vanuit haar bronnen, in sterke mate de waarden van kracht, macht en mannelijke eer koestert. Vanuit het Godsbegrip lijkt in de islam onkwetsbaarheid een hogere waarde dan kwetsbaarheid, en (mannelijke) kracht een hogere waarde dan weerloze liefde.

En zo wordt op wel meer plekken alvast ingevuld wat ‘de’ moslims geloven, zonder eigenlijk verband met de specifieke groep moslims die de brief schreven. Ongetwijfeld is en was er veel mis in de moslimwereld, ongetwijfeld ook bestaan er duidelijke verschillen en spanningen tussen christenen en moslims in het algemeen. Maar het is de vraag of die het beste bestreden worden door ideaaltypische dogmatische verhandelingen of door contextuele accuratesse. Inderdaad, laten we vanuit datgene wat ons bindt een gesprek aangaan waar verschillen aan de orde kunnen komen op een respectvolle wijze. Laten we daar maar eens aan gaan beginnen!

Toelichting door ds. Piet van Veldhuizen

Ds. Piet van Veldhuizen (1959) studeerde theologie en wijsgerige ethiek in Utrecht en Polen, werkte als Theologisch medewerker en predikant in de Evangelisch-Gereformeerde Kerk in Polen (1987-89), was predikant in Willemstad, Kralingen (Alexander Polder) en sinds 2008 in Hendrik-Ido-Ambacht. Van 1999 tot 2004 deed hij promotie-onderzoek en promoveerde op 2-12-2004. Hij heeft veel boven- en buitengemeentelijke activiteiten en heeft talrijke publicaties op zijn naam. Hij is redactie-secretaris van Interpretatie. In VolZin 20 d.d. 16-10-2009 bl. 16-19 schreef hij onderstaand artikel.

E*en mozaïek met felle kleuren*
 De brief van 89 PKN-leden op initiatief van Hebe Kohlbrugge over de dialoog met de islam doet stof opwaaien. Na het commentaar van VolZin-hoofdredacteur Jan van Hooydonk (VolZin, 4 september) en een kritische beschouwing van Marcel Poorthuis (VolZin, 2 oktober) volgt hier een reactie

van een van de opstellers van de brief, de Rotterdamse predikant Piet van Veldhuizen.

De brief aan de protestantse synode over de dialoog met moslims staat in de pers inmiddels bekend als een brief van 'prominente PKN-leden'. Tot die categorie reken ik mijzelf niet, maar ik ben wel verantwoordelijk voor de tekst van de brief. Op verzoek van Hebe Kohlbrugge heb ik de concepttekst geschreven, die we vervolgens met Hans Kronenburg en Henk Stolk hebben geredigeerd. Na alle reacties in de pers, met name ook na de kritische reacties van Jan van Hooydonk en van Marcel Poorthuis in *VolZin*, wil ik hier graag iets zeggen over mijn motieven om de brief te schrijven. Die vallen niet per se samen met de beweegredenen van de andere opstellers en ondertekenaars.

Iftaarmaaltijden

Contacten tussen christenen en moslims behoren, als het goed is, tot de alledaagse werkelijkheid in vele delen van de wereld en op vele plaatsen in ons land. Aan het grondvlak, tussen burgers, wordt het interreligieuze gesprek met wisselende intensiteit allang en breed gevoerd, al zou het goed zijn als meer mensen daar vrijmoedig en vriendschappelijk aan zouden deelnemen. In de ruim tien jaar dat ik predikant in Rotterdam was, heb ik aan heel wat iftaarmaaltijden deelgenomen en ook aan kerstmaaltijden met moslims. Ik heb meegewerkt aan interreligieuze ontmoetingen op buurtniveau, moskeeën bezocht en dat we elkaar over en weer kennen en dat we weten dat we als medemensen op elkaar kunnen rekenen.

Uitdaging

In de pers wordt gesuggereerd dat de opstellers van onze brief voorwaarden stellen aan het gesprek met moslims, maar dat is natuurlijk niet het geval. In onze brief dragen we agendapunten aan die wat ons betreft ter sprake zouden moeten komen in het interreligieuze gesprek, maar dat gesprek zelf wordt altijd onvoorwaardelijk aangegaan. We hebben onze brief ook niet aan de samenleving gericht of aan de islamitische gemeenschap, maar aan de synode van onze eigen kerk. We hebben hem gepubliceerd in een binnenkerkelijk blad (*Woord & Dienst*) dat met name door kerkenraadsleden wordt gelezen. We hopen daarmee bij te dragen aan de gedachtevorming in de kerk over onze eigen agenda in het gesprek met moslims. Want wil een gesprek niet in plichtplegingen blijven steken, dan moeten de partners elk een idee hebben van wat ze de ander willen vragen of vertellen. Onze islamitische gesprekspartners maken meer dan eens indruk door niet ergens in het denkbeeldige midden hun positie te kiezen, maar voluit vanuit hun eigen religieuze en/of culturele identiteit te spreken. Dat is goed, het zet ons aan het denken en daagt ons uit. Maar al te vaak zijn wij (ook

ikzelf) naar Hollands gebruik geneigd om onszelf maar alvast goeddeels in de ander te verplaatsen, waardoor we voor die ander geen tegenover en geen uitdaging meer zijn omdat we ons eigen standpunt al bil voorbaat hebben verlaten. Met onze brief willen we een aanzet geven om van onze kant tot een heldere agenda te komen, want als we die niet hebben, zal de ander altijd moeten gissen naar onze verborgen agenda's.

Zelf ben ik de laatste jaren erg onder de indruk van de ideeën van de Britse opperrabbijn Jonathan Sacks, van wiens boek *The Dignity of Difference* ik de Nederlandse vertaling maakte (*Leven met verschil*, Boekencentrum, 278 blz., euro 19,95). Hij betoogt dat we als vertegenwoordigers van de diverse tradities aan elkaar verplicht zijn om het beste van onze traditie voor de anderen naar voren te brengen. Daarmee hangt ook de plicht samen om het dubieuze van onze eigen traditie uit te zuiveren. Als hij het belang onderstreept van diversiteit, ook in religies, geeft hij tegelijkertijd aan dat ieder van ons niet ergens boven die diversiteit staat, want die positie komt alleen de Eeuwige toe. Ieder van ons is volgens Sacks geroepen om het allerbeste van de eigen traditie te koesteren en voor te leven. Vergelijk het met een mozaïek: dat is het zien alleen waard als de scherven niet proberen hun kleuren te mengen tot een gemiddeld grijs, maar bereid zijn om elk met hun eigen gloed naast elkaar te liggen. Juist dat wat verschild, is kostbaar, en door daarover in intens gesprek te raken, worden we allen rijker. Dan moeten we alleen begrijpen dat het benadrukken van verschil niet bedoeld is om de ander te veroordelen. En als we ontdekken dat de ander iets oneindig waardevols bij te dragen heeft aan ons gemeenschappelijk mens-zijn, zullen we ons daarin verheugen, zonder rivaliteit en zonder te vinden dat wij datzelfde dan óók moeten gaan doen.

Bedreiging

Al veel langer ben ik onder de indruk van Hebe Kohlbrugge, die ik leerde kennen toen ik in 1980 in haar netwerk terechtkwam dat zich inzette voor politieke dissidenten en christelijke gemeenschappen achter het IJzeren Gordijn. Van haar leerde ik dat een gelovige niet afzijdig kan blijven in de strijd voor gerechtigheid en vrijheid. Als we ons in geloof verbonden weten met degene die mensen uit slavernij voert, verplicht dat ons tot oppositie tegen elk slavenjuk dat aan anderen of onszelf wordt opgelegd. In onze brief pleiten we ervoor dat we in het gesprek met moslims aandacht vragen voor het lot van mensen in islamitische samenlevingen die christen zijn of zich vanuit de islam tot een andere godsdienst bekeren. Sommigen hebben ons dat kwalijk genomen, omdat ze stellen dat bijvoorbeeld Nederlandse moslims daarop niet aanspreekbaar zijn. Maar zelf laten we ons toch ook aanspreken op velerlei onrecht, ook in christelijke samenlevingen.

Met onze brief willen we een aanzet geven om van onze kant tot een heldere agenda te komen, en voeren we actie, via Amnesty International en langs kerkelijke kanalen, om ons te keren tegen vormen van onderdrukking en onrecht. En als het beter is dat onrecht in islamitische landen door moslims wordt aangekaart, omdat het anders onherroepelijk weer in het kader van de religiestrijd wordt getrokken, zou het dan onze rol niet mogen zijn om moslims met wie we in een goed gesprek verwickeld raken, daartoe aan te moedigen of uit te dagen? Overigens speelt repressie bij geloofsafval ook in islamitische gemeenschappen in Nederland. Ik heb diverse malen te maken gehad met ernstige vormen van bedreiging en repressie aan het adres van asielzoekers uit islamitische landen die in mijn kerk catechese gingen volgen of na jarenlang kerkbezoek gedoopt werden. Liever dan zulke verhalen bij Geert Wilders te parkeren, waar ze zullen leiden tot verdieping van vijandschap en angstcultuur, wil ik ze ter sprake hebben in een goed gesprek binnen een duurzaam contact.

En natuurlijk: er zijn ook christelijke gemeenschappen die op verwerpelijke manieren omgaan met leden die van gedachten veranderen; maar zodra we van concrete gevallen horen, komen we daartegen ook in het geweer. We hebben een aantal verworvenheden van het christelijk humanisme hoog te houden, en als wij weigeren om daarmee onze gesprekspartners, met wie we intussen op allerlei manieren banden van goed nabuurschap smeden, uit te dagen, wie moet het dan doen?

Lijdende knecht

In onze brief zijn we breed ingegaan op het godsbegrip, waarvan wij stellen dat er ingrijpende verschillen zijn tussen christendom en islam. Er is ons tegengeworpen dat er ook binnen het christendom allerlei verschillende godsbeelden zijn, en dat is natuurlijk zo. Maar voor mij, als ik mijn bijdrage aan het gesprek lever (onder christenen, of met moslims), zijn niet al die godsbeelden om het even. Met alle respect voor de ander die het anders beleeft, besef ik dat er met onze gedachten over God wel iets op het spel staat, want die hebben gevolgen voor onze gedachten en ons gedrag ten aanzien van medemensen, de ons omringende wereld, de samenleving en de ethiek. Onze open brief voert een pleidooi voor een godsbegrip waarin plaats is voor kwetsbaarheid, waarvoor de 'lijdende knecht van God' symbool staat; en mét dat ik dat tegenover moslims probeer te verhelderen, heb ik ook medechristenen iets uit te leggen, want ook in mijn christelijke omgeving heb ik soms te maken met knechtend geloof dat mensen kapot maakt en dat tot griezelige sociale uitwassen leidt. Moet ik dan in het gesprek met moslims die thematiek laten rusten totdat alle christenen het onderling eens zijn? Ik dacht het niet. En als onze brief binnen de kerk tot een nieuw en hevig gesprek over de kern van ons geloof leidt: zoveel te beter. Als het goed is,

verheeft dankzij het interreligieuze gesprek ook het gesprek binnen elk van de tradities.

Eenheid

In onze brief zijn kritische kanttekeningen bij de islam geplaatst. We gaan ervan uit, en zo maak ik het ook mee, dat moslims in het gesprek ook kritische kanttekeningen bij het christelijk geloof plaatsen. Het is ook voor de samenleving uiterst belangrijk dat we elkaar kritisch bevragen in een atmosfeer van goed nabuurschap en vriendschap. Anders laten we de kritiek over aan mensen die elkaar vijandig gezind zijn, zodat ze niet tot een zoektocht leidt, maar tot een maatschappelijke kloof. Ingrijpende vragen bij elkaars godsdienst moeten dus wel ingebed zijn in een maatschappelijke solidariteit die we vanuit de kerken op alle manieren zullen moeten bevorderen.

Voor moslims blijkt in het interreligieuze contact het punt van de eenheid van God telkens weer een essentieel thema te zijn. Ook in de brief van 138 moslimleiders waaraan wij in onze brief refereren, wordt herhaaldelijk beklemtoond dat Allah de Enige is, dat Hij geen partner of gelijke heeft, en dat we elkaar kunnen vinden als monotheïstische religies. Vanaf het eerste begin van de islam is die belijdenis van Gods eenheid geformuleerd in oppositie tegen het christelijke dogma over de triniteit (Drie-eenheid) van God. Nu bestaat er onder christenen ook veel verlegenheid rond dit dogma, maar juist in de ontmoeting met de islam kunnen we opnieuw ontdekken dat de triniteitsleer geen trefzekere theorie over de gezinssamenstelling van God is, maar een manier om te beseffen dat de eenheid van God in een veelheid van benaderingen tot ons komt. Ik ben ervan overtuigd, dat zowel in de islam als in sommige christelijke stromingen het sterke eenheidsdenken over God rechtstreeks doorwerkt in een even sterk eenheidsdenken over de samenleving, de politiek, en de godsdienst. Pluralisme is dan geen rijkdom, maar een kwaad dat overwonnen moet worden. Het gaat dus niet zomaar om een geschil waar theologen hun tijd mee verdrijven. Verschillende opvattingen over God als de Éne hangen samen met verschillende zienswijzen die ook ons leven en samenleven betreffen. Binnen de kerk en de christelijke theologie heb ik geleerd om daar een punt van te maken. Een nieuw en hevig gesprek binnen de kerk over de kern van ons geloof: des te beter, omdat geloof heel gauw onderdrukkend wordt als het niet van binnenuit telkens weer wordt opengebrouwen. Als we elkaar in de interreligieuze dialoog op dat punt diepgaand bevragen, kunnen alle deelnemers daar alleen maar bij winnen, en blijft niemand, ook de vraagsteller zelf niet, buiten schot. Voor mij staat niet, zoals Jan van Hooydonk suggereerde, de uitkomst van de dialoog al van tevoren vast. Voor mij staat wel vast dat we veel te bespreken hebben. De tekst van de brief aan de PKN-synode is na te lezen op www.woordenmetzielenzin.nl/openbrief.html

Reactie op Ds. P. van Veldhuizen

P. Reesink (1933) werkte na zijn theologiestudie als Missionaris van Afrika (Witte Pater) in Algerije (1962-76). Hij studeerde islamologie en Arabisch in Tunis en Algemene Taalwetenschappen en Berbers in Parijs, waar hij promoveerde op taalonderzoek in één van de berbertalen van Noord Afrika (1979). In Nederland was hij verantwoordelijk van 1982-1990 voor de relaties moslims-christenen binnen de r.k. kerk. Hij is eindredacteur van BEGRIP Moslims Christenen.

De schrijvers van de Open Brief willen volgens P. van Veldhuizen alleen maar agendapunten naar voren brengen voor een open dialoog met moslims. Dat is winst want een van de brieftschrijvers, Hebe Kohlbrugge, die de ideeën van haar overleden zus Hanna Kohlbrugge deelt, was in het verleden minder geneigd tot dialoog. Ze ondersteunde immers de publicaties van haar zus volledig. Hanna's *Confrontatie met de islam* (1982) en *Islam aan de deur* (2001) zijn uiterst negatief over de islam. Het is dus te hopen dat Hebe Kohlbrugge deze ideeën van haar zus heeft afgezworen. Maar het valt te betwijfelen aangezien ze in een recente uitzending van de EO op 4-11-2009 nog spreekt over de strijd tegen de islam.

Hieronder wil ik slechts ingaan op enkele details uit de Open Brief omdat Gé Spielman elders in dit blad al de hele brief onder de loep heeft genomen.

Piet van Veldhuizen schrijft :

Onze islamitische gesprekspartners maken meer dan eens indruk door niet ergens in het denkbeeldige midden hun positie te kiezen, maar voluit vanuit hun eigen religieuze en/of culturele identiteit te spreken...” ... “Maar al te vaak zijn wij (ook ikzelf) naar Hollands gebruik geneigd om onszelf maar alvast goeddeels in de ander te verplaatsen.

Het lijkt enigszins op een vroeger veel gehoord argument: waarom moeten christenen altijd de eersten zijn om de dialoog te beginnen en komen de moslims nooit over de brug? Verplaatsen we ons echt zo goed in de ander als de auteur beweert? Die ander vindt vaak dat we ons helemaal niet verplaatsen in zijn situatie, zeker niet als moslim. In *Wie spreekt namens de islam?*, geeft John. L. Esposito⁵ het resultaat weer van een zes jaar durend opinieonderzoek van Gallup met tienduizenden interviews in meer dan 35 landen met een totaal aan 1,3 miljard moslims. Wie zijn de moslims? Willen ze democratie of theocratie, wat

⁵ Cf. boekbespreking in BEGRIP 3/2008 bl. 160-161

maakt iemand tot extremist? Wat willen vrouwen? Willen moslims strijd of vreedzaam samenleven? De genuanceerde antwoorden verschillen onthutsend sterk van wat de meeste Nederlanders over deze onderwerpen vinden. Moslims geloven niet, dat het Westen er echt op uit is om democratie te brengen en relaties te verbeteren. Zelf verwachten ze vooral meer respect van het Westen voor de islam als godsdienst. Zowel gematigde als radicale moslims zijn niet absoluut tegen het Westen. Wel keuren ze onder andere de haat af jegens de moslims in het Westen. De meerderheid van moslimvrouwen vindt niet dat gender de meest urgente kwestie is maar eerder politieke en economische ontwikkeling.

Veel moslims zullen zich niet kunnen vinden in de ‘waarden van kracht, macht en mannelijke eer’ die P. van Veldhuizen hun godsdienst toeschrijft. En ook de Koran kent de kwetsbaarheid van de mens en spoort hem aan om dankbaar tegenover God te zijn. Geloof is min of meer synoniem met dankbaarheid en ongelooft (*kuf*) met ondankbaarheid.

De laatste tien jaar zijn initiatieven tot dialoog eerder van moslims gekomen dan van christenen, vooral in Nederland en een document als *A Common Word* is nog nooit van christelijke zijde vertoond.

Ook lijkt de auteur hier weer de moslim praktijk te vergelijken met het christelijke ideaal. Het christendom is verlossend en bevrijdend (de theorie), de islam is onderdrukkend (de praktijk), of het nu over godsdienstvrijheid gaat of over vrouwen.

De strijd voor gerechtigheid en vrijheid en tegen onderdrukking is een goede zaak. Het is echter niet fair om de briefschrijvers van *A Common Word* en de moslims in Nederland gebrek aan vrijheid van godsdienst voor christenen in het Midden Oosten te verwijten, ook al kunnen ze in een later stadium van de dialoog worden aangesproken op kwalijke praktijken van hun medegelovigen. Een van de verdiensten van *A Common Word* is juist dat de auteurs volledige vrijheid opeisen in naam van de islam voor ieder die welk geloof dan ook belijdt, zowel in islamitische landen als in Europa voor ex moslims. Het is dan vreemd dat de brief van prominente PKN leden en de toelichting door Piet van Veldhuizen juist dit punt van onvrijheid en onderdrukking als eerste agendapunt opvoeren en hier wel naar de toepassing in de praktijk vragen, terwijl ze beweren te reageren op *A Common Word*. Ze kunnen hoogstens vragen waarom de theorie niet in praktijk wordt gebracht. Maar islamitische geleerden en theologen in het Oosten kunnen dat net zo min als dominees in het Westen discriminatie van minderheden in Nederland kunnen aanpakken.

De auteur stelt dat ook onder christenen verschillende godsbeelden bestaan, maar ze zijn niet om het even. Godsbeelden hebben gevolgen voor ons gedrag t.a.v. medemensen. Hij wil een godsbeeld waar plaats is voor kwetsbaarheid en ‘de lijdende knecht van God’. Knechtend geloof, ook onder christenen, kan mensen kapot maken en tot griezelige uitwassen leiden. Die thematiek van knechtend geloof moet volgens hem ook in de dialoog ter sprake komen. Maar heeft onderdrukking dan te maken met het godsbeeld? Hebben niet joden, christenen en moslims gewelddadig gehandeld in het verleden, ondanks hun godsbeelden of misschien wel juist vanwege hun godsbeelden?

Waarom de vraag naar gerechtigheid en vrijheid in de eerste plaats toepassen op vrijheid van godsdienst, en dan ook nog allereerst op vrijheid voor christenen in oosterse landen? Is er geen gerechtigheid nodig in Nederland voor allerlei onderdrukte en gediscrimineerde groeperingen? Is er geen vrijheid nodig buiten Nederland voor allerlei onderdrukte volkeren die lijden onder bezetting? Is daar geen ‘knechtend geloof dat tot sociale uitwassen leidt’? Wie is momenteel de ‘lijdende knecht’? Zijn het christenen of moslims? Het lijkt ook niet te stroken met Jezus’ handelwijze, die op de vraag ‘wie is mijn naaste’ antwoordde met een verhaal dat liet zien dat wij niet moeten vragen ‘wie onze naaste is’ maar ‘voor wie wij naaste zijn’. Dat zijn dus niet in de allereerste plaats de geloofsgenoten ver weg, maar eerder de ‘andersdenkenden’, de moslims in Nederland. B. Reitsma, hoogleraar De kerk in de context van de islam aan de VU (cf. bl. 224), formuleerde het in een lezing als volgt: zoals de Samaritanen in Jezus’ tijd vreemdelingen en andersgelovigen waren voor de joden en met de nek werden aangezien, zo doen wij christenen dat met de moslims op de dag van vandaag.

En wat is verstandig om als eerste agendapunt neer te zetten als men betere verhoudingen wil scheppen met moslims die de laatste tien jaar steeds meer met minder respect worden bejegend?

En waarom als tweede agendapunt ‘de eenheid van God’ te zetten? Is deze eenheid ooit een twistpunt geweest in de dialoog met de joden?

We zouden ons volgens ds. Piet van Veldhuizen te gemakkelijk verplaatsen in de islam. Was dit maar waar. Vanuit ons superioriteitsdenken (wij kunnen ons wel verplaatsen in hen, zij niet in ons) gaan we ook verkeerde vooronderstellingen gebruiken bij de exegese van de koran. Zo zegt hij:

“Vanaf het eerste begin van de islam is die belijdenis van Gods eenheid geformuleerd in oppositie tegen het christelijke dogma over de triniteit”.

Dit klopt niet met de exegese van moslim commentatoren. Het gaat hier (‘vanaf het eerste begin’ d.w.z. in de Mekkaanse soera’s) om de afwijzing van het veelgodendom, precies zoals de profeten in Israel dat deden.

Ook de vooronderstelling dat het “eenheidsdenken over God doorwerkt in een even sterk eenheidsdenken over samenleving, politiek en godsdienst” en dat dit zou leiden in christendom en islam tot een verlies van pluraliteit is een nogal gedurfde en ongefundeerde bewering. De meeste moslim exegeten laten juist de verscheidenheid teruggaan op de éénheid van God. (bijv. Koran soera 30: vers 22 e.v.) maar dit is voor ons christenen blijkbaar moeilijk te begrijpen.

Een ander misverstand is dat omdat het woord ‘naaste’ in de Koran niet bestaat, de naastenliefde of *sadaqah* alleen maar voor de eigen broeders en zusters in het geloof zou zijn. De zwakkeren zoals weduwen en wezen worden vaak genoemd in de Koran als eersten die recht hebben op hulp en aalmoezen, over alle godsdienstgrenzen heen. (zie bl. 222-223 over SMHO in dit nummer).

Met het einde van het artikel ben ik het helemaal eens: Er valt nog heel wat (met elkaar) te bespreken. Maar ik betwijfel of de dialoog moet beginnen bij botsende identiteiten, bij tegenstrijdige godsbeelden, waarbij wij aan beide kanten het gevaar lopen onze schriften en dogma’s te gebruiken om de ander uit te sluiten. ‘Alle muren zijn fout’, zegt Hebe Kohlbrugge in de documentaire uitgezonden op 4 november 2009. De echte dialoog begint bij de ontmoeting van mens tot mens. Zoals Henk Vroom het formuleert in *Verder dan de dialoog*: “De ontmoeting van mens tot mens is een cruciaal en noodzakelijk element in alle vormen van ontmoeting, omdat het alleen in goede persoonlijke relaties mogelijk is om verschillen te benoemen en te bespreken”. Graag zou ik willen zien dat de ondertekenaars met deze laatste vorm van dialoog aan de slag gaan. Dan komt de rest vanzelf aan bod.

Moslimstudenten
Hoge School
Den Haag
in de synagoge
van Rotterdam

Interviews met twee medeondertekenaars

We hebben enkele medeondertekenaars van de brief gevraagd waarom ze hun naam eronder hadden gezet. Niet iedereen was bereid dit te doen. We zijn dankbaar aan prof. Karel Deurloo en ds. Goorhuis dat zij hierop wel zijn ingegaan.

Interview met prof. Karel Deurloo

door Ton Crijnen

Karel Adriaan Deurloo (1936) is een theoloog van de Amsterdamse School. Hij is predikant, hoogleraar en auteur. Deurloo werd in 1967 beroepen als jeugdpredikant te Eindhoven. In 1971 werd hij studentenpredikant te Amsterdam en in 1975 hoogleraar Oude Testament en Bijbelse Theologie te Amsterdam. Van 1966 tot 1985 was hij medewerker bij de IKON waarbij hij samenwerkte met onder andere Karel Eijkman en Nico Bouwhuis. Deurloo is emeritus hoogleraar Oude Testament aan de Universiteit van Amsterdam en hoogleraar Bijbelse Theologie aan de Vrije Universiteit. Deurloo heeft tientallen publicaties op zijn naam staan en verkocht meer dan honderdduizend boeken. Zijn werk is vertaald in het Duits, Engels, Tsjechisch en Hongaars. Naast wetenschappelijke en populair wetenschappelijke boeken schreef Deurloo bijbelliedjes , "De weg der verwachting" , Adventspel voor kinderen op muziek van Maurice Pirenne, de musical Jozeph en het libretto van de Opera Jona met muziek van Willem Breuker

‘Praten met de islam mag niet leiden tot geestelijke uitverkoop’

Eén ding wil Karel Deurloo bij aanvang en einde van het gesprek duidelijk gezegd hebben: „Een dialoog tussen christenen en moslims is dringend gewenst”. Om direct daarna de kanttekening te plaatsen dat het gesprek aan christelijke kant nooit mag uitmonden in een gemakkelijke consensus, waarbij het eigen geloofsgoed wordt gerelativeerd en de eigenheid van het christelijk geloof op de tocht komt te staan.

Deurloo: “Daar is niemand mee gediend: de christenen op de eerste plaats niet, maar de moslims evenmin. Wil het bilaterale geloofsgesprek werkelijk zin hebben, dan moet het niet alleen gaan over zaken die ons binden, maar ook over

datgene wat ons scheidt. Dat scheidt duidelijkheid. In een op zich prijzenswaardige ijver om met moslims in gesprek te komen worden in kerkelijke kring de verschillen tussen beide godsdiensten, die diep en reëel zijn, te vaak met de mantel der liefde bedekt.”

Prof. dr. Karel Deurloo (73) is binnen zijn kerk een prominent theoloog. Jarelang was hij het gezicht van de zogenaamde Amsterdamse school, even kerks als progressief, die wat de bijbelexegese betreft de stelling huldigde ‘de tekst mag het zeggen’.

Deurloo zette onlangs zijn handtekening onder een open brief die zo’n negentig vooraanstaande leden uit de hele breedte van de Protestantse Kerk in Nederland richtten aan het moderamen (bestuur) van hun kerk. De PKN heeft een commissie ingesteld die een nota moet voorbereiden over de relatie tot de islam in de Nederlandse context. Deze zal in april worden besproken op de reguliere synode van de kerk.

In de met theologische boeken omlijnde werkkamer in zijn woning aan een rustig plein, vlakbij het Amsterdamse Hiltonhotel, benadrukt Van Deurloo: „Wij zijn geen reactionairen, geen anti-islamieten, en al helemaal geen aanhangers van Wilders, maar mensen die de dialoog met de islam te belangrijk vinden om hem te laten verzanden in christelijke correctheid. Christenen en moslims denken over bepaalde geloofszaken nu eenmaal niet hetzelfde. Dat moet je vanuit de kerk dus ook maar eerlijk zeggen. Pas dan kan er een echt gesprek ontstaan waar beide partijen iets aan hebben.”

Hebben u en de andere ondertekenaars van de brief aan het moderamen zich toch niet teveel op sleeptouw laten nemen door initiatiefneemster Hebe Kohlbrugge, inmiddels 95 jaar? Zij is niet bepaald een vriendin van de islam. ‘Allah is een lege God’ luidt haar overtuiging.

“Hebe, een prachtige vrouw, staat inderdaad bekend om haar felle uitspraken. Dat is de reden waarom de andere drie initiatiefnemers de redactie van de brief op zich hebben genomen. Maar Kohlbrugge toont zich wel degelijk voorstander van een dialoog met de islam. Door haar handtekening onder de brief te zetten heeft ze zich impliciet ook akkoord verklaard met de zin: ‘Wij onderschrijven van harte de wens om elkaar over de religieuze grenzen heen te bejegenen met respect en welwillendheid.’”

Dat klinkt nogal vrijblijvend.

“Dat is het helemaal niet. Hiermee verplichten we ons niet alleen om met de islam een dialoog aan te gaan, maar ook om er concreet invulling aan te geven.”

Waarom met de brief niet gewacht totdat de PKN-nota concreet op tafel ligt?

“Er deden geruchten de ronde dat de eerste concepten bol stonden van christian correctness. Onze brief is een waarschuwing tegen de onder christenen bestaande neiging om het bijzondere van de eigen geloofstraditie ondergeschikt te maken aan een dialoog met de islam. Dat leidt, zo waarschuwt onze brief, tot verborgen agenda’s en ijdel vlagvertoon. Op die manier wordt het wederzijds respect ondermijnd. Je moet niet doen alsof er geen diepgaande theologische verschillen tussen beide godsdiensten bestaan, uit vrees anders de moslims voor het hoofd te stoten. Omgekeerd zie je die angst niet.”

Uw brief is mede een reactie op ‘A common word between us and you’. Zo heet de oproep die 138 moslimgeleerden twee jaar geleden richtten aan de kerkleiders overal ter wereld, onder wie de secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken. Doel: het komen tot vrede tussen christendom en islam. Want: ‘Als moslims en christenen geen vrede kennen, kan de wereld geen vrede kennen’. De Wereldraad heeft de oproep naar al zijn lidkerken gestuurd voor commentaar.

“Ik vind die oproep uiterst belangwekkend. Het is immers voor het eerst dat zo’n brede groep geleerden uit de islamitische wereld zich met een verzoenend gebaar openlijk tot de christenheid richt. Ze schrijven letterlijk: ‘Laat onze verschillen - waarvan ze zeggen dat ze die ‘zeker niet’ willen minimaliseren - dus geen haat en onenigheid veroorzaken. Laten we met elkaar slechts wedijveren in oprechtheid en goede werken⁶’. Hier spreekt een humane stroming binnen de islam op een manier waarmee we blij moeten zijn. Wat ik in die open brief van de 138 vooral waardeer is dat ze niet het klassieke verwijt uit de kast halen dat de Bijbel een falsificatie is. Ook de goddelijke Drie-eenheid wordt niet frontaal tegen de christenen in stelling gebracht, hoogstens zijdelings in het benadrukken van het feit dat God geen partner heeft. Aan dit alles merk je dat men oprecht het gesprek wil aangaan. We dienen hun uitgestoken hand daarom zeker te grijpen en positief op de brief te reageren. Maar wel in het besef dat een dialoog met de islam bij christenen niet mag leiden tot een geestelijke uitverkoop.”

Wat is denkt u de aanleiding voor deze vanuit Jordanië verstuurd brief?

“Bezorgdheid over mogelijk massale conflicten tussen christenen en moslims. De moslimgeleerden constateren terecht: ‘Als moslims en christenen geen vrede

⁶ Koran 3: 113-115: “Zij zijn niet [allen] gelijk. Onder de mensen van het boek is er een gemeenschap die standvastig Gods tekenen gedurende de nacht voorleest, terwijl zij zich eerbiedig neerbuigen. Zij geloven in God en de laatste dag, zij gebieden het behoorlijke, verbieden het verwerpelijke en wedijveren in goede daden. Zij zijn het die tot de rechtschapen behoren. Het goede dat zij doen, daarvoor zullen zij niet als ondankbaar worden behandeld. God kent de godvrezenden”. (noot van de redactie)

kennen, kan de wereld geen vrede kennen'. Per slot van rekening maken de aanhangers van beide godsdiensten meer dan de helft van de wereldbevolking uit."

Waar ligt het gevaar van gewelddadige botsingen tussen christenen en moslims het meest op de loer? In Europa?

"Nee, hier niet. In zwart Afrika. Daar houd ik mijn hart vast. Bevlogen christendom stuit er op even bevlogen vormen van islam. En dat leidt soms tot bloedige confrontaties. Kijk naar Nigeria of tot voor kort naar Soedan. Als die open brief van de moslimgeleerden kan bijdragen tot meer begrip en minder onenigheid en wantrouwen tussen de leden van beide wereldgodsdiensten dan zou dat natuurlijk prachtig zijn."

In de verklaring van de moslimgeleerden wordt Deuteronomium 6: 4-5 - 'Hoor Israël: de Heer is onze God, de Heer is een en enig' - geplaatst naast de grote tautologie van de islam: 'Er is geen andere god dan God'. Zit daar geen punt van overeenkomst; dat christenen en moslims in feite in een en dezelfde god geloven?

„Nee, Allah is een heel andere soort god dan die van Abraham, Izaak en Jakob.”
Legt u dat eens uit.

"Als wij christenen het hebben over 'de God van Israël' dan impliceert dit dat er mensen in het geding zijn. De God van Israël is een partnergod. Hij is uit op een verbond met concrete personen: met Abraham, Izaak en Jacob, en vooral met Mozes. Je kunt Hem niet los zien van mensen. De Joden hebben God niet leren kennen als een abstractie maar als een concrete werkelijkheid die hen uit het 'slavenhuis' van Egypte leidde naar het Beloofde Land. Daaraan hebben ze gemerkt dat Hij bestaat. Dat is iets heel anders dan de god van de islam. Allah heeft op zich geen mensen nodig. Hij is één en alleen, oneindig verheven boven ons lot. Er bestaat geen wezen dat zo goed de eenzaamheid aankan als Hij. Én hij kent niet het lijden en de kwetsbare liefde zoals die in het christendom met Christus zijn verbonden. Niet voor niets laat de islam Jezus niet aan het kruis sterven.

Je ziet dat verschil in godsbeeld terug in de manier waarop Bijbel en Koran zijn geopenbaard. De ene werd geschreven door mensen. Onder inspiratie van God weliswaar, maar het was mensenwerk. Het reformatorische sola scriptura gaat over het getuigenis van mensen over deze God van Israël en over deze Messias Jezus. Een menselijk getuigenis dat Woord Gods kán worden, als Hij het wil. De Koran daarentegen is gedicteerd door Allah aan Mohammed. Het is letterlijk Gods onfeilbaar woord waaraan geen tittel of jota mag worden veranderd en dat daarom alleen geldig is in de oorspronkelijke taal waarin het tot Mohammed kwam, het Arabisch. De moslimexegeet die zich aan een tekstkritische analyse

van de Koran waagt brengt zichzelf in grote problemen, ongeacht de inhoud van zijn betoog. In de verklaring van de 138 wordt aan dit essentiële verschil in godsbesef en godsgeloof tussen het christendom en de islam voorbijgegaan.”

Dr. Marcel Poorthuis, docent interreligieuze dialoog aan de theologische faculteit Tilburg, vraagt zich in een artikel in het weekblad Volzin af: ‘Moeten we spreken over elkaars godsbeelden, zoals de brief (uw brief dus) doet? Of moeten we spreken over de ene ware God die altijd groter is dan wij ons kunnen voorstellen?’

(kortaf) “Dat is flauwekul! Als je zo redeneert heb je het nergens over. Dan duw je het probleem weg in de transcendentie: ‘Daar is God en wie zal Hem ooit kunnen doorgronden?’ Zo’n visie leidt niet tot een serieus gesprek, maar tot het gladstrijken van alle verschillen.”

De brief van de 138 legt grote nadruk op de liefde tot de naaste. Daarin ligt volgens de auteurs een grote overeenkomst tussen christenen en moslims.

“Het bijbelse begrip ‘naaste’ tref je in Koran en hadieth niet vaak aan. Wel broederschap. Maar broeders zijn alleen maar eigen broeders, terwijl de naaste degene is met wie je op een bepaald moment te maken hebt, ongeacht of hij een vriend of een vijand is, of je hem een prettig mens vindt of niet. Daar zou je met moslims over moeten praten. ‘Hoe zien jullie dat? En als wij het zo definiëren, zouden jullie daarin mee kunnen gaan? En kunnen we in concrete kwesties één lijn trekken?’”

In de brief verwijt u de auteurs van ‘A Common Word’ dat ze nauwelijks de hand in eigen boezem steken als het om het gebrek aan godsdienstvrijheid voor christenen, joden en andere religieuze minderheden in moslimlanden gaat. Als je dit al aan het begin van zo’n poging tot dialoog aan de orde stelt speel je dan al diegenen binnen de moslimwereld niet in de kaart die het initiatief van de 138 toch al nutteloos en vaak zelfs verwerpelijk vinden?

“Wij richten ons in de open brief niet tot de moslims, maar tot onze eigen kerk. En we zeggen: ‘Ga zeker de dialoog aan, maar vergeet daarbij niet een aantal kritische punten aan de orde te stellen’. Nogmaals, je mag en kan als kerk niet omwille van de lieve vrede heikele kwesties onder het tapijt vegen, zoals het feit dat christenen en andere niet-moslims in islamitische landen geen daadwerkelijke vrijheid van godsdienst genieten en dat mensen die vanuit de islam overgaan tot een andere godsdienst hun leven vaak niet meer zeker zijn. Ook is het vreemd dat in Saoedi-Arabië geen kerken mogen worden gebouwd, terwijl de Saoedi’s in het westen wel moskeeën mogen financieren. Als dit soort kwesties in het gesprek met de islam door christenen niet aan de orde worden gesteld is de dialoog een doekje voor het bloeden en komt het nooit tot een echt gesprek.”

De vraag was of het tactisch wel zo slim is om dat soort kritiek direct al te spuien.

“Wanneer de commissie van de PKN uiteindelijk tot de conclusie komt dat deze kritische zaken in de dialoog met moslims ‘natuurlijk’ moeten worden besproken, alleen niet de eerste keer, dan denk ik dat de brieven-schrijvers voor deze tactische reden begrip zullen opbrengen. Er moet tussen christenen en moslims eerst een sfeer van wederzijds vertrouwen worden geschapen; pas dan kan men open praten over die geloofszaken waarover we fundamenteel van mening verschillen.”

Op welk punt kunnen christenen en moslims elkaar vinden?

“Op het vlak van het hart. Over de intensiteit waarmee christenen en moslims geloven kunnen zij wederzijds niet oordelen. Maar we kunnen elkaar wel bevragen over de betekenis van die intensiteit en over de uitwerking ervan op onze samenleving. Zo zou ik moslims de vraag willen stellen: ‘Jullie geloven heel serieus, maar wat betekent dat concreet voor de maatschappij? En hebben we gemeenschappelijke belangen, waardoor het nuttig is om op humanitair en moreel vlak samen te werken?’ Zo kunnen we vanuit ons beider geloof de samenleving leefbaarder maken.”

Maar, zo bespeur ik uit uw woorden, u ziet een geloofsgesprek met moslims als iets puur pragmatisch. Indien er in ons land in plaats van ruim 850.000 moslims, een zelfde aantal hindoes zou wonen, zouden we volgens u tegenover hen op dezelfde manier te werk moeten gaan.”

“Dat klopt. Het enige verschil is dat moslims een joods-christelijke achtergrond hebben en hindoes niet. We hebben daarom met hen een grotere gemeenschappelijke gespreksbasis.”

Vandaag de dag valt er binnen kerken een tendens te bespeuren om de dialoog met de islam boven die met het jodendom te plaatsen.

“Op grond van praktische overwegingen snap ik dat wel, maar theologisch gezien begrijp ik het niet. Wij, christenen, kunnen op geloofsgebied wel zonder de islam, maar nooit zonder het jodendom. Bij dat laatste liggen onze wortels. Jezus was immers een jood en ons Oude Testament is de joodse Thora. Het gesprek tussen de kerk en Israël heeft dus een veel diepere gemeenschappelijke grond dan dat met de islam.”

Hoe staat u tegenover de dialoog, het geloofsgesprek tussen christenen, moslims én joden? “Positief. Terecht wordt in onze brief aan de PKN geconstateerd dat het alleen al vanuit godsdiensthistorisch perspectief gezien vreemd zou zijn als christenen en moslims in het zoeken naar een gemeenschappelijke grond voor

een geloofsgesprek het jodendom er buiten zouden laten. Daar liggen immers de vroegste bronnen van hun geloofstradities. Dat geldt zeker voor het christendom, maar ook voor de islam.

Alleen moet je die dialoog niet, zoals tegenwoordig de mode is, Abrahamitisch noemen. Wat het christendom betreft bestaat er via het jodendom een rechtstreekse band met Abraham, Izaak en Jacob. De Bijbel is daar heel duidelijk in. Maar over een directe lijn tussen Abraham en de islam spreekt hij met geen woord. Logisch, in de tijd dat het Oude Testament ontstond waren er nog geen moslims. Het verhaal dat Ismaël, de zoon van Abraham en diens bijvrouw Hagar⁷, hun stamvader is vind je in de Koran, niet in de Bijbel. In het Oude Testament en de Hebreeuwse Bijbel staat Ismaël voor allen die zich bij Israël aansluiten, zich laten besnijden en proseliet worden. Om van christelijke kant nu net te doen alsof er op bijbelse gronden ook een band te construeren valt tussen Abraham en de islam vind ik onjuist. Daar dien je richting moslims eerlijk in te zijn.”

Als je de joden bij de dialoog betreft zit je met het grote probleem dat de meeste moslims het bijbelse Israël niet los kunnen en willen zien van het reëel bestaande Israël dat de Palestijnen onderdrukt.

“Dat is ook in de kerk problematisch.”

Zeker, maar nu even over de moslims.

“Het moet voor de moslimdeelnemers aan de dialoog volkomen helder zijn dat men van joodse kant als synagoge spreekt en niet als representant van de staat Israël. Anders loopt het fout. Tijdens het gesprek zul je uit tactische overwegingen voorlopig moeten zwijgen over het lot van de Palestijnen, zowel de moslims als de christenen onder hen. Ik denk dat het probleem dat u aansnijdt de reden is waarom er in ‘A common word’ over de joden niet veel wordt gezegd, eigenlijk alleen maar indirect, door te citeren uit de Thora en het noemen van de joodse liturgie. Kennelijk huldigen de auteurs de stelling ‘een dialoog tussen christenen en moslims is al gecompliceerd genoeg’. Hoewel, ze slaan de deur richting jodendom niet dicht.”

Desgevraagd wil Deurloo nog het volgende benadrukken. „Ik zou de PKN willen oproepen om voordat ze een antwoord aan de Wereldraad verstuurt de tekst ervan eerst aan een paar christelijke kerken in het Midden-Oosten voor te leggen en te vragen: ‘wat vinden jullie er van?’ Zij leven en werken als kleine minderheid te midden van geheel islamitische samenlevingen en kunnen daarom beter dan wij beoordelen of de toon die uit zo’n antwoord spreekt realistisch is.”

⁷ Hagar wordt niet in de Koran genoemd, wel in de traditie (noot van de redactie)

Interview met ds. Jaap Goorhuis

door Esther Struikmans

Ds. Jaap Goorhuis studeerde theologie in Groningen en Amsterdam, was van 1970 tot 1978 staflid vormingscentrum Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers te Kortehemmen, was predikant te Assen van 1982 tot 1995 en is sinds 1995 predikant in Groningen. Hij publiceert op het terrein van liturgie, bijbelse- en systematische theologie. Hij was één van de mede-ondertekenaars van de Open Brief van Hebe Kohlbrugge c.s.

Voordat we zo dadelijk komen te spreken over de Open Brief en uw motivatie om deze te tekenen, zou ik u graag de vraag willen voorleggen: wat is uw eigen achtergrond en ervaring met de islam – in de vorm van studie van de islam als godsdienst, of van contacten met moslims als levende vertegenwoordigers van deze godsdienst?

Die heb ik niet; noch de studie, noch de contacten.

U voelde zich wel geroepen de brief te ondertekenen; kunt u dat toelichten?

Ik was al veel langer bezig met de gedachte dat het veel te gemakkelijk is ‘God’ en ‘Allah’ in één adem uit te spreken, zoals bv. Mgr. Muskens dat enige tijd geleden gedaan heeft. Door zijn uitspraak ben ik eigenlijk wat kritischer gaan nadenken, omdat ik bij mijzelf de reactie ervoer: ‘Maar dat kan toch niet waar zijn.’

Is dat voor u een specifieke, of zelfs de enige, reden geweest voor het ondertekenen van de brief, of zijn er méér punten die in de brief worden genoemd, die ook u zorgen baarden?

Ja, ik moet zeggen dat ik volledig met de brief instem, waarbij ik alle drie de hoofdpunten uit de brief even belangrijk vind. Ik was dus ook buitengewoon blij met de brief, omdat door deze brief deze aspecten ook stevig voor het voetlicht worden gebracht. Temeer omdat het zodanig wordt geformuleerd, dat het op geen enkele wijze kan worden opgevat als een poging moslims weg te zetten of de dialoog te verhinderen of te bemoeilijken. Ik denk dat hij zelfs veel meer ruimte schept om de dialoog te kunnen blijven voeren dan er anders wellicht geweest zou zijn, omdat hij een aantal punten noemt, waarover wij met elkaar moeten spreken.

Welke punten zijn dat?

In het document ‘A Common Word’ wordt veel te gemakkelijk gesproken over de eenheid en enigheid van God. In de geloofstraditie waartoe ik behoor, spreekt

men daarover op een geheel andere manier dan in de islam; in de islam heeft het spreken over de eenheid van Allah een polemische strekking ten aanzien van het drieënig getuigenis van God uit onze christelijke traditie. Ik denk daarom dat je die twee niet zo snel op één lijn moet zetten, maar dat je zorgvuldig aan elkaar de vraag moet stellen wat er eigenlijk bedoeld wordt met die drieënigheid, of met de belijdenis dat Allah één en ongedeeld is.

Hebt u de indruk dat dat niet het geval is in officiële dialoog-activiteiten?

Ik heb helemaal geen zicht op alle, of op een aantal dialoog-activiteiten mondiaal; ik heb alleen maar het gevoel dat er buitengewoon weinig dialoog plaatsvindt.

Welke andere punten voor de dialoog reikt de brief aan?

Wanneer er gesproken wordt over vrede en vrijheid als gemeenschappelijk engagement, dan moet ook gekeken worden hoe je daar zelf mee omgaat, in eigen kring. Dat levert een kritische vraag op naar de wijze waarop in moslim landen wordt omgegaan met christenen, zoals dat in de brief wordt aangesneden.

Hebt u, omgekeerd, ook (zelf-)kritiek op de wijze waarop christenen hier op hun beurt mee omgaan, of omgegaan zijn in de geschiedenis?

Nee, niet zoveel. Behalve dan dat ik niet zoveel moet hebben van de angstcultuur die er in sommige westerse landen heerst met betrekking tot de islam. Dat is volkomen overbodig en contraproductief. Ik ben van mening dat godsdienstvrijheid een belangrijk grondrecht is, en de scheiding tussen kerk en staat evenzo. Godsdienstvrijheid moet dan niet alleen gelden voor de gevestigde godsdiensten, maar zeker ook voor de godsdiensten van de mensen die hier recentelijk zijn komen wonen.

Bent u van mening dat de godsdienstvrijheid van moslims die (of wier ouders) hier in Nederland in het recente verleden zijn komen wonen, voldoende wordt gerespecteerd?

Nou ja, voor de wet wel. Maar wanneer het gaat om de stemming in de maatschappij, dan is er reden tot zorg. Zeker als je kijkt wat iemand als Wilders te weeg brengt, en waar hij toe oproept, dan vind ik dat uitermate zorgelijk.

Dan gaat het u dus met name om de praktijk; hoe – in het westen én in moslimlanden - in de praktijk wordt omgegaan met godsdienstige minderheden, en niet zozeer om wat er juridisch of wettelijk is vastgelegd?

Ja, maar je moet zeker ook kijken naar de regelgeving – zowel in staatkundige verbanden, als ook hoe binnen een godsdienstig systeem in regels is neergelegd hoe je met andere godsdiensten moet omgaan. Maar dan komt natuurlijk ook de

vraag naar voren hoe je überhaupt omgaat met heilige teksten. En daarover valt ook een stevig gesprek te voeren met de islam.

Kunt u dat toelichten?

De traditie van theologische reflectie en tekstkritiek die wij in onze geloofstraditie kennen met betrekking tot de Bijbel, lijkt in het geheel niet de bestaan binnen de wereld van de islam. Lijkt, zeg ik, want zo goed ken ik die wereld niet.

Waar komt uw indruk vandaan?

Ik snuif op, ik lees en volg discussies in tijdschriften en kranten.

Wat zouden de consequenties zijn van die vaststelling m.b.t. de tekstkritiek?

Wij [als christenen] hebben geleerd, hoewel daarin binnen de kerken natuurlijk ook weer diversiteit is, op kritische wijze om te gaan met onze Heilige Schrift: wij houden ons niet meer aan allerlei afschrikwekkende geboden uit het Oude Testament, bijvoorbeeld dat je je kinderen tegen de rotswand moet slaan. Die kritische omgang met de Schrift is iets wat naar mijn gevoel binnen de islam niet of nauwelijks van de grond gekomen is. Dit betekent dat men met de teksten uit de Koran in feite één-op-één omgaat, als teksten die letterlijk zo moeten worden opgevat als ze staan opgeschreven. Het is trouwens ook mijn waarneming dat, als je de Koran leest, deze zich ook bijna nauwelijks anders láát lezen. Dat is de aard van de tekst, de literaire gestalte ervan.

Hebt u de indruk dat er geen stromingen binnen de islam bestaan die de Koran op een andere manier lezen?

Ik hoor wel eens dat die er ook zijn, of wel geweest zijn, maar wat je ervan ziet, is in ieder geval bepaald niet dominant.

Wanneer u het hebt over het kritisch omgaan met de heilige teksten, dan lijkt de veronderstelling te zijn dat de Koran en de Bijbel in resp. de islam en het christendom een vergelijkbare positie innemen; is dat niet veel te Protestants gedacht – volgens het ‘sola scriptura’-principe: we richten ons bij uitstek op de Bijbel (resp. de Koran) zelf, en laten de traditie zoveel mogelijk buiten beschouwing? Dat weet ik niet; daar heb ik geen inzicht in.

U noemde daarstraks het thema van de eenheid of enigheid; daarover zou te gemakkelijk worden gesproken in ACW, terwijl de islamitische manier van spreken hierover naar uw gevoel haaks staat op die van uw eigen geloofstraditie. Kunt u dit toelichten?

In onze geloofstraditie, zoals ik die beleef, kunnen we niet spreken over God in het algemeen. Als wij over God spreken, dan bedoelen wij de God van de Bij-

bel. Die heeft een specifiek profiel. Dit betekent dat we niet over God kunnen spreken buiten de weg om die God met het bijbelse Israël gaat en ook niet buiten de wijze om waarop Hij in Jezus Christus gestalte kreeg. In feite is het een weerspreking van een soort algemene godsidee. Ik vind dat als je zegt dat Allah en God dezelfde zijn, je dat uitsluitend kunt zeggen vanuit zo'n algemene godsidee.

Dus op het moment dat je uitgaat van de specifieke God van Israël, zoals we die kennen uit de Bijbel en zoals die gestalte heeft gekregen in Jezus Christus, dan is het volgens u dus per definitie onmogelijk daarin dezelfde als Allah te vinden?
Ja, per definitie.

Op het moment dat je zegt: door het feit dat God gestalte heeft gekregen in Jezus Christus, daarin herkennen wij onze God het meest specifiek, en daarmee onderscheidt Hij zich van andere godheden, die zich als God aandienen, dan roept dat vragen op ten aanzien van het jodendom: joden erkennen niet dat Jezus Gods Zoon is (tenzij zij messias-belijdende joden zijn); sterker nog, in tegenstelling tot moslims, die Jezus wel als profeet erkennen, erkennen joden Hem in het geheel niet. Zou je vanuit eenzelfde redenering dan niet moeten concluderen dat onze God een andere is dan die van het jodendom?

Ja, dat is een onbeslist gesprek. Ik zou vanuit het christendom geneigd zijn te zeggen dat wij, niet-joden, in Jezus de God van Israël hebben herkend. Dan is het dezelfde God. Het is alleen de vraag of joden dat ook voor hun rekening zouden nemen. (...) Het is trouwens heel goed mogelijk dat, wanneer wij via Jezus naar God kijken, dat dat godsbeeld, die godsgestalte van het Oude Testament, in zekere mate gefilterd wordt door de gestalte van Christus. In dat geval krijg je als christen toch een wat ander godsbeeld dan de joden [uit de Tanach⁸ krijgen].

Anderzijds, wanneer in de discussie tussen Jezus en sommige Farizeeën gesproken wordt over het grootste gebod⁹ – dat overigens ook in de brief van de 138 moslimgeleerden aangehaald wordt – dan krijgt Hij daarover van de Farizeeën bevestiging: inderdaad, dat klopt, dat is inderdaad het grootste gebod. Dat is wellicht een heel duidelijke overeenkomst tussen het jodendom van Tenach en de christelijke traditie, die nadien gegroeid is. Dat betekent dus eigenlijk dat die schifting in het godsbegrip in feite ook in het jodendom zelf aanwezig is. Want anders kun je als Farizeeër in zo'n verhaal niet zeggen, dat je alle geboden kunt samenvatten in één.

⁸ Tanach: joodse heilige Schrift, bestaand uit Tora (=Wet), Nebiim (=Profeten) en Chetubim (=Geschriften); globaal overeenkomend met het Oude Testament, zoals christenen dat hanteren

⁹ Grootste gebod: heb de Heer, uw God lief en uw naaste als uzelf

Kunt u toelichten wat u bedoelt met die schifting?

Een schifting in de godsidee. Dat betekent dat niet alles wat over God gezegd wordt in Tanach / Oude Testament, overeind blijft, als je dit laat gelden. Dus sommige dingen vallen door de zeef, vallen van het bordje af, omdat ze niet voldoen aan dit criterium van de liefde.

En wat zou de consequentie daarvan zijn?

In theologisch opzicht betekent dit, dat het volstrekt onhoudbaar is te zeggen, zoals vaak gebeurt, dat het in het Oude Testament gaat om de God van de wrake en dat je in het Nieuwe Testament de God van de liefde tegenkomt.

Gaat het volgens u in de islam wèl om een God van wrake, zonder die filter van het gebod tot de liefde?

Dat kan ik niet zo in theologische abstractie zeggen, omdat ik daar de islam onvoldoende voor ken; maar wat ik wel aantref in de Koran, wanneer ik die lees, is Allah die voortdurend belonend en straffend aanwezig is. Je komt bijna geen soera tegen waarin mensen niet worden opgeroepen zich te onderwerpen, zich op een bepaalde manier te gedragen. Dit wordt in de islam altijd één-op-één verbonden, zoals ik het tenminste lees, met straf en beloning. Dat vind ik zo'n andere wereld dan die ik ken uit de Bijbel.

Allah is dichterbij dan je halsslagader; hoe plaatst u zo'n tekst? Of God, de Barmhartige Erbarmer – een centrale aandoening binnen de islam.

Die eerste uitspraak ken ik niet, de tweede wel. Maar dat neemt niet weg dat ik in de Koran lees, dat het over een Allah gaat die oneindig verheven is, die almachtig is, die niet kan falen en die absolute onderwerping eist. Als je je inderdaad onderwerpt, kom je in de hemel, en zo niet, dan kom je in de hel. Althans, als ik het lees, is het zo simpel. Misschien lees ik het niet goed. Ik vind het echt een compleet ander geestelijk klimaat dan in de geschriften van de Bijbel.

Ook in de islam vindt een bepaald proces van schifting plaats, abrogatie genaamd: de ene, later geopenbaarde tekst schaft dan een specifiek aangeduide, eerder geopenbaarde tekst af. Dus ook in de Koran hebben niet alle teksten hetzelfde gewicht.

Het blijft een autoritaire manier van omgaan met teksten, zo van: 'Hier moet je wèl naar luisteren, daar moet je níet naar luisteren.' Ik vind – en nu stap ik even van de islam af, en heb het nu over de kerk – ik vind het van het allergrootste belang om op een dialogische manier met het Bijbels getuigenis om te gaan. Het gaat altijd om de vraag hoe bepaalde verhalen tot jou spreken en voor jou al dan niet opengaan. In dat opzicht is de derde gestalte van de triniteit, nl. de Geest, van het allergrootste belang: de Geest moet uiteindelijk in onze harten en hoof-

den gestalte geven aan de betekenis van de tekst. Je kunt dus nooit spreken van dé betekenis van de tekst – het is altijd deze contemporaine waarde of waarheid die een tekst op een bepaalde plek, op een bepaald moment heeft.

Even terugkerend naar de brief van Hebe Kohlbrugge en mede-ondertekenaars; daarin staat iets genoemd over ‘machismo’: de God van eer en macht in de islam, tegenover de God, zoals die in het christendom beleden wordt, namelijk die zich niet te hoog geacht heeft neer te dalen in de gestalte van een dienstknecht en te willen sterven aan het kruis. De term ‘machismo’ is afkomstig uit Latijns-Amerika, een gebied dat allesbehalve islamitisch is – integendeel, en het percentage praktizerende christenen ligt daar vele malen hoger dan bij ons. Het lijkt wat vreemd om een dergelijke term dan op de God en / of de levensstijl van moslims te plakken, in contrast met die van christenen.

Of dat woord ‘machismo’ nou zo gelukkig gekozen is, weet ik niet, maar de zaak waarnaar met dit woord verwezen wordt, is er wel terdege. De God die de gestalte aanneemt van de lijdende knecht, levert een compleet andere God op dan die hoogverheven en onaantastbare God [Allah], die volstreekte onderwerping eist.

U vergelijkt nu de beide godsbeelden met elkaar zoals die volgens u uit de beide heilige geschriften, Koran en Bijbel, naar voren komen; volgens de Open Brief zou de term ‘machismo’ echter ook van toepassing zijn op de keuzes qua ethiek, levensstijl en politiek, die uit de islam als godsdienst voortvloeien. Bent u van mening dat we in de ‘christelijke landen’ zoals Nederland beduidend minder op eer en macht belust zijn dan in moslimlanden het geval is?

Bijvoorbeeld, bijvoorbeeld.

En ook historisch gezien?

Kijk, historie is ook altijd de falsificatie van de theorie. Dat geldt ook voor de huidige tijd. Als je het gedrag van mensen werkelijk meet aan de opvattingen die ze moeten hebben of aan het geloof dat ze belijden, dan zul je daar altijd een grote afstand tussen zien. Ik zie bijvoorbeeld die weg van God als de lijdende knecht eerder als een permanent appèl, dat uitgaat van de Bijbel, dan dat ik dat één-op-één kan aanwijzen in de traditie van de kerk, zoals die ontstaan is; dan krijg je de kerkelijke geschiedenis van de kruistochten, het pausdom. ...Er is natuurlijk zoveel dat het evangelisch getuigenis falsificeert. Maar het appèl blijft geldig.

En dat appèl gaat niet uit van de Koran?

Weet ik niet, ik geloof het niet.

Als ik u zo beluister, komt de islam er niet echt uit als een aantrekkelijke godsdienst.

Nee, nee.

Wat maakt dan toch de dialoog met moslims aantrekkelijk?

Het zijn mensen – die geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis, zoals alle mensen dat zijn.

Moet je met hen dan een dialoog voeren?

Dat moet je doen met iedereen die op je pad komt, en met wie je samen de ruimte deelt. Dat heeft niets te maken met het feit dat iemand moslim is, of christen, of atheïst of boeddhist, of wat dan ook – dat vind ik een van de grootste misverstanden op dit gebied. Onze common ground is ons gemeenschappelijk mens-zijn.

Is de dialoog met moslims ook belangrijker dan de dialoog met sommige andere godsdiensten?

Ten principale niet, maar de facto kan dat wel zo zijn. Want als je in een stadswijk als deze veel met moslims te maken hebt, dan is het een uitdaging en noodzaak om je in hun cultuur en godsdienst te verdiepen. Omgekeerd mag je van moslims verwachten dat zij dat ook doen, dus de taal leren en zich verdiepen in de godsdienst van de mensen in het land waar ze wonen. Als het contact niet tot stand komt, ervaar ik het als een christenplicht te werken aan de voorwaarden daarvoor.

Nu was de Open Brief in eerste instantie geschreven met het idee dat in mei 2010 een officieel document over christen–moslimrelaties gepubliceerd zou worden door de synode van de PKN in reactie op A Common Word. Dit bleek een misverstand: het in 2010 door de synode te publiceren rapport blijkt los te staan van, ofwel: geen reactie te zullen zijn op, ACW. Maakt dat voor u nog verschil?

Ik ben er niet van op de hoogte dat er sprake zou zijn van een misverstand. Maar voor mij maakt het geen verschil: ik had de brief ook dan in de huidige vorm willen ondertekenen. Er worden belangrijke aspecten in de brief aan de orde gesteld; het is een poging de kern van de eigen geloofstraditie te formuleren. (...) Je leert van de ander jezelf kennen. Ik denk dat in gesprekken datgene wat waardevol is in verschillende religieuze tradities voortdurend wordt aangescherpt en verduidelijkt; voor alle deelnemers aan het gesprek. Anders is het geen echt gesprek.

Hartelijk dank voor dit gesprek.

Stemmen uit Indonesië

Josien Folbert en Jaspert Slob zijn uitgezonden naar Salatiga op Java ten dienste van de kerk van Midden Java. Zij werken voor de organisatie Percik. Josien werkt in het programma voor interreligieuze dialoog, waarbij ruim dertig plaatselijke groepen zijn aangesloten. Jaspert werkt in het programma ontwikkeling voor het kerkelijke leven. Op 8 oktober zonden ze de volgende rondzendbrief.

Josien Folbert

Beste mensen,
Deze rondzendbriefbrief verschijnt snel na de vorige: we worden ertoe uitgedaagd door lezers. Op 27 augustus 2009 publiceerde het Reformatorisch Dagblad een Open Brief ondertekend door 80 predikanten van de PKN. Deze Open Brief is een reactie op de Open Brief van 138 moslim leiders en intellectuelen.

De dialoog met moslims.

Een van onze lezers reageert op onze vorige brief en op de Open Brief (PKN). Hij schrijft het volgende:

“Ik ben wel benieuwd wat je vindt van ‘de open brief’ van bezorgde leden van de PKN, over de dialoog met de Islam. Zeg maar de brief van Hebe Kohlbrugge e.a. Deze brief is mede een reactie n.a.v. de Open Brief -A common word- die door de Wereldraad van Kerken werd doorgestuurd naar de lidkerken. ‘Een gemeenschappelijk Woord’. Hoe is jullie reactie bij dit stuk van de zijde van leidinggevende moslims?

Zelf herken ik in de open brief van PKN leden wel veel wat mij aanspreekt. De drie vragen, een praktische, een procedurele en een principieel-inhoudelijke. Niemand wordt ermee gediend als allerlei vragen bewust niet worden uitgesproken. Het gaat er niet om dat we doen alsof we het in alles eens zijn. In een echte dialoog komen onze vragen op tafel. Juist zo kan de ruimte ontstaan waarin we elkaar respecteren en recht doen, en samen -overal waar mogelijk- bruggenbouwers zijn. Ik zou het boeiend vinden als jullie van jullie situatie én ervaringen in Indonesië zouden kunnen reageren op de vragen die hier in Nederland aan een synode worden gesteld”.

Javaanse en Nederlandse koeien

Een boer op de hellingen van de Merbaboe is redelijk rijk als hij drie koeien heeft. Die kunnen per dag zo'n zestig liter melk produceren. De opbrengst is dan Roepiah 165.000, omgerekend € 10,55. De helft van dit bedrag gaat naar vee-

voer, want dat is naast het gras van de bergen hard nodig voor een dergelijke productie. We hebben gepoogd om hun vragen over Nederlandse veeboeren te beantwoorden: boeren met zestig en meer koeien. Het kost veel tijd om iets duidelijk te maken van melkboeren in Nederland met hun machines, hun land, de productie enzovoort. Zo kost het tijd, wederzijdse verhalen te vertellen en elkaar te begrijpen. De boeren op de hellingen van de Merbaboe en Merapi en die in Hollandse polders hebben veel gemeen, het allerbelangrijkste: zwart witte koeien, melk en kalveren (en de lage prijzen voor de melk). De rest verschilt enorm. Ditzelfde geldt voor de ontmoeting en confrontatie van moslims en christenen. Overeenkomsten en verschillen ontdek je pas door zorgvuldig te luisteren, door openheid en geduld.

We moeten onderstrepen dat er op het politieke niveau tussen moslims en christenen veel wantrouwen heerst, vaak angst. Moslims vrezen de arrogantie en dominantie van christenen, christenen de discriminatie door een meerderheid van moslims, die een islam staat zou kunnen realiseren. Over en weer worden verwijten gemaakt, die het gesprek en samenwerking onmogelijk maken. Het gaat dan tenslotte enkel om dominantie en onderwerping. We laten christenen van hier aan het woord over de Open Brief (ACW), vertaald als Een Gemeenschappelijk Woord: de theoloog dr. Gerrit Singgih en een reactie van Papua's.

Singgih: dank voor de uitnodiging tot gesprek

De theoloog dr. Gerrit Singgih (Theologische Faculteit van de Universiteit Duta Wacana te Jogjakarta) heeft het verschijnen van de Open Brief van 138 islamitische leiders en intellectuelen ervaren als een verblijdende schok. Liefde als een van de eigenschappen van de islam staat verrassend in het middelpunt. Dat is nieuw voor hem en staat in tegenstelling tot de steeds sterker wordende indruk, dat Indonesische christenen met name de jongeren de laatste jaren steeds minder over de liefde van God spreken en steeds meer zijn 'buitengewoonheid', zijn almacht, benadrukken. In het verlengde daarvan ligt het 'machtig' worden van de christenen door de Geest van de Almachtige. Zo worden we als christenen door deze Open Brief (ACW) eraan herinnerd, dat we samen met anderen leren liefde te verstaan.

De Open Brief (ACW) verbindt liefde met vrede en gerechtigheid als bestaansreden om als christenen en moslims te vertrekken vanuit een gezamenlijke basis. Kennelijk gaat Mohammed terug, mogelijk via inspiratie, naar het Grote Gebod, dat opnieuw bevestigd en universeel is gemaakt door Jezus. Er is een woord dat moslims en christenen samen hebben. Daarom zegt de Open Brief (ACW) is er geen vijandschap van moslims tegen christenen. Moslims en christenen kunnen

samen optrekken. Mohammed erkent dat er onder de christenen vrome en oprechte mensen zijn. Vandaar de oproep: “Christenen, zie moslims niet als tegenstanders”.

De keuze van een uitgangspunt

Dr. Singgih stemt in met de lijn, die de Yale Divinity School in een eerste reactie geeft. Hij zegt: “Ik wordt geraakt door de erkenning van schuld en het verzoek om vergeving gericht aan de islamitische gemeenschap. De westerse christenheid heeft de joden om vergeving gevraagd, vanwege hun kwalijke gedrag in het verleden. Nu lezen we zo’n verzoek gericht aan de moslims. Dit is een juist antwoord gezien de zorg voor de toekomst en voor verzoening in deze wereld. Als er geen verzoek is om vergeving, zal verzoening onmogelijk zijn”.

Singgih benadrukt de grote waardering van de paus voor deze Open Brief (ACW) en de intensieve wijze, waarop de dialoog met de moslims wordt voortgezet via pauselijke organen. De Orthodoxe kerken blijven niet achter met onder andere de uitspraak: “Wij behoren tot één mensheid en één wereld onder één soevereine God”. De Anglicaanse kerk en de Amerikaanse Raad van Kerken zetten eveneens positief in, terwijl kritische kanttekeningen worden gemaakt voor verder gesprek. De Evangelische Wereld Alliantie wijst de Open Brief (ACW) af op grond van de triniteitsleer, terwijl een evangelische groep als de Sojourners deze van harte verwelkomt om samen in de profetische traditie te werken aan vrede en gerechtigheid: Samen met moslims en niet tegen moslims.

Voorstellen van dr. Singgih voor nadere reflectie

1. De schrijvers van de Open Brief (ACW) refereren aan teksten uit het Nieuwe Testament. Dat daagt ons er toe uit als Indonesische christenen om het bijbelse thema Liefde in en vanuit onze context uit te leggen.
2. In de missiologie zijn er twee benaderingen: nadruk op de gezamenlijkheid en nadruk op de verschillen. Deze laatste benadering is in Indonesië aan protestantse kant gevolgd: er is geen enkele gezamenlijkheid. Verlaten is de Gouden Regel van Matteüs 7:12 “Behandel anderen dus steeds, zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is de Wet en de Profeten”. Er is een neiging om meer dan ooit de verschillen te benadrukken en geen Arabische termen meer te gebruiken, ook de naam Allah niet meer. Dat zou Yahweh of Elohim moeten worden. (In Maleisië worden christenen gedwongen om de naam Allah niet langer te gebruiken. Er is een verbod van regeringswege, zodat vele christelijke boeken, zelfs de bijbel in de huidige vertaling niet langer mag worden gedrukt). Onder moslims bestaat eveneens een (groeiende?) stroming om elke gezamenlijkheid af te wijzen en enkel de verschillen te benadrukken. We moeten ons

bewust zijn dat deze Open Brief (ACW) niet de gehele islamitische wereld vertegenwoordigt.

3. In de dialoog gaat het om het erkennen en respecteren van verschillen naast het vinden van gezamenlijkheid. De dialoog vraagt veel van ons: het kan niet enkel gaan om samenwerking op horizontaal vlak alsof dat los staat van de verticale relatie met God. Een samenwerkingsdialoog kan niet zonder een levensdialoog. Zo behoort bijvoorbeeld de triniteit tot de levensdialoog van christenen met al hun verscheidenheid. Enkele groepen christenen wijzen de triniteitsleer af: de Tawhid christenen, die de eenheid van God benadrukken. De meesten benadrukken de drie-eenheid. In het gesprek met de moslims blijft het probleem van de triniteit: eenheid en drievuldigheid. Het probleem van overeenkomst en verschil. Dat gaat door de hele dialoog mee. Als je alleen de overeenkomsten benadrukt, kom je op een doodlopende weg en hetzelfde gebeurt, waar enkel de verschillen worden onderstreept.

4. De Open Brief is bijzonder, omdat er alle openheid blijft om vanuit de eigen achtergrond en identiteit te reageren, gezamenlijkheid te erkennen en verschillen te respecteren. Thema's als liefde en monotheïsme zijn voor velerlei uitleg vatbaar. De Brief legt wijsheid aan de dag en dringt niets op: het zoeken van vrede met de christenen komt niet op een noemer van bijvoorbeeld een zich keren tegen de joden. Singgih zegt: "Integendeel, het Sjema van de joden wordt als erfenis meegenomen. Daarom lees ik deze Brief tegelijk als een uitnodiging aan de joden om in de dialoog mee te doen".

Tot zover de reactie van dr. Gerrit Singgih op de Open Brief (ACW).

Stemmen uit Papua

In Papua hebben religieuze leiders (moslims, christenen, rooms-katholieken, hindoes, boeddhisten en confucianisten) een verbond gesmeed om gezamenlijk te werken aan Papua, Land van Vrede. Dit verbond is ontstaan toen elders in Indonesië onlusten en gewelddadigheden uitbraken. Die konden eind vorige eeuw gemakkelijk overslaan van Ambon naar Papua. Daarbij komt dat de Papua's vaak worden gekenmerkt als verraders van de Republiek Indonesië, als separatisten: dus mensen die uit zijn op geweld. Dat is een enorme vertekening van de werkelijkheid. De Papua's hebben 5 februari, de dag dat de twee Duitse zendelingen in 1855 voet aan wal zetten, uitgeroepen als dag van de Vrede en Verzoening. Immers het evangelie is voor de Papua's allereerst de boodschap van de vrede, het achter zich laten van interne oorlogen.

Drie Papua's doen mee in een gesprek tussen christenen uit Indonesië over de Open Brief (ACW) in mei 2009. Zij zijn uitermate verrast en blij met de inhoud van deze brief, die hun verbond voor vrede in Papua kan versterken. De versterking van dat verbond is hard nodig, want sommige moslims van buiten willen hun dominantie vestigen: moslims van de harde lijn. Zij dringen door tot in de Papuase moslimgemeenschappen in Fak Fak en elders om het verbond van Papua Land van Vrede te ondermijnen. Soms lukt dat en worden deze Papua's, die van oudsher moslim zijn, aanhangers van de harde lijn. De twee leden van de Evangelisch Christelijke Kerk in Papua zien de Open Brief als een van de middelen om vrede te versterken. Zij schilderen drie soorten moslims.

De moslim Papua's zijn etnisch verwant met de christenen en strijden zij aan zij met elkaar voor gerechtigheid en vrede. Ook zij worden als andere Papua's gemarginaliseerd en gestigmatiseerd. De tweede groep is die van de gematigde moslims van elders komend, die oog hebben voor armoede en onrecht de Papua's aangedaan door het gewelddadig optreden van regeringsapparaat en leger. Sommigen van hen zijn actief in dat verbond van Papua Land van Vrede. De derde groep, waarvan wordt gevreesd dat die groeit in agressiviteit, bestaat uit de mensen van de harde lijn, die de dominantie van de 'zuivere' islam bevechten.

Tenslotte

In deze maand zal er een reactie van een groep Indonesische christenen (waarvan de genoemde Papua's deel uitmaken) verschijnen op de Open Brief (ACW) van de 138. De definitieve versie is onlangs vastgesteld. Wij verzorgen de vertaling: we zullen die niet als rondzendbrief verzenden, maar op verzoek zenden we die reactie toe. Die zal ook voorhanden zijn bij Kerk in Actie.

Overigens is het opvallend dat iemand als Singgih zijn vreugde uitspreekt over de uitspraken van de theologen van Yale betreffende de schuldbelijdenis en de vraag om vergeving aan de moslims. Een schuldbelijdenis voor het aangezicht van God lijkt ons niet ongepast, omdat ons koloniale verleden mede het zicht op Jezus als de Gekruisigde, de Kwetsbare, heeft verduisterd. Reformatorisch Dagblad van 30 maart 2000 zegt: "De Nederlandse christenen zijn medeschuldig aan de moeizame verhoudingen tussen moslims en christenen in Indonesië heden ten dage. Dat heeft de secretaris-generaal van de Nederlandse Hervormde Kerk, dr. B. Plaisier, uitgesproken voor de Indonesische Raad van Kerken. Tijdens de vijfjaarlijkse assemblee van de PGI (Raad van Kerken) heeft hij zijn verontschuldiging aangeboden voor de erfenis, 'die tot vandaag de positie van de kerken in Indonesië als een spook achtervolgt in haar relatie tot de islam'." Laat ons Jezus, in wie we God ontmoeten, de ruimte geven door Hem te leven en te

loven, opdat deze spooktraditie van westerse politieke dominantie en agressiviteit definitief achter ons wordt gelaten.

Met hartelijke groet, Josien Folbert en Jaspert Slob

Boeken

W!J-land. Voorbij de bindingsangst ; uitgeverij Ten Have onder redactie van Manuela Kalsky en Bart Brandsma; mei 2009, 137 bl.; prijs: 16,90 euro.

Manuela Kalsky is directeur van het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving (DSTS) en hoofdredacteur van het project W!J. Bart Brandsma is filosoof en schreef enkele jaren geleden *De hel, dat is de ander*. Het verschil in denken van moslims en niet-moslims.

Negen zieners (Joep Dohmen, Willem Schinkel, Halleh Ghorashi, Jean-Jacques Suurmond, Doekle Terpstra, Varimitra, Anneke Smelik, Hans Alma en Jan Oegema) en de twee redacteurs gaan “op zoek naar antwoorden op de vraag wat er nodig is om een ‘nieuw wij’ in Nederland te vinden. Een ‘wij’ dat niet op het principe van uitsluiting berust, maar dat erin slaagt álle Nederlanders het thuisgevoel te geven.” Dit nieuwe ‘wij’ is nog volop met vragen en problemen omgeven, en juist daarover gaat dit boek.

Jammer dat onder de negen visionairs geen gelovige christen, jood of moslim te vinden is. Religie lijkt voor de redactie geen nieuw bindmiddel te kunnen worden. Varamitra is weliswaar boeddhist maar hij wil niets te maken hebben met gestolde rituelen en vormen. Verbinding maken met de ander gebeurt in het boeddhisme wanneer er waardering is voor verschillen. Ook Hans Alma spreekt van het transcendente en speurt hiernaar in het alledaagse, waar mensen samen naar antwoorden zoeken via levende rituelen, muziek en poëzie.

Voor J.J Suurmond werkt de binding pas verrijkend, als deze niet verstikkend is en de ander in zijn waarde laat. Dan pas zijn de vreemde en het vreemde een gave. Ook Joep Dohmen vindt dat uniciteit en authenticiteit samen moeten gaan met binding en loyaliteit. Halleh Ghorashi wil anderen niet beoordelen vanuit vaste categorieën maar vanuit echte ontmoetingen waarbij erkenning van verschil veiligheid creëert.

Anneke Smelik haalt voorbeelden van jongeren aan die tijdelijke en virtuele bindingen aangaan op internet. Voor Jan Oegema, die zich een soloreligieus noemt, is religiositeit vragen stellen, mededogen toepassen en leegte en misluk-

king delen, evenals tasten en afwegen. Voor Doekle Terpstra moeten mensen met diverse talenten, ook op de achterste rij, met elkaar worden verbonden, niet van bovenaf door zaakwaarnemers, aangesteld door de politiek, maar van onderaf door verantwoordelijke burgers.

Een van de meest interessante bijdragen is die van Willem Schinkel. Omdat religieuze en ideologische utopieën uit zijn, kan het nieuwe ‘wij’ niet worden bepaald door één natie, één cultuur (God, Nederland en oranje bijv.) of één sociale constructie die al afgerond is en waarin anderen zouden moeten integreren. Wij zijn constant in opbouw, iedereen telt mee omdat hij of zij iets toe te voegen heeft.

De twee eindredacteuren, die hun artikelen als brieven aan elkaar richten, lijken tegenstrijdig. Brandsma is de enige auteur die de machtverschillen niet alleen bespreekt maar ze ook als basis en uitgangspunt neemt van de dialoog.

Zijn vraag is niet ‘Hoe kunnen we vreedzaam samenleven?’ maar ‘Erkennen en accepteren we culturele en religieuze conflicten?’

Het nieuwe ‘wij’ kent geen eenheid, hoogstens enkel een even ‘wij-zijn’. We moeten onze eigen angst om te verliezen onder ogen durven te zien en de ontmoeting niet willen beheersen of regisseren. Dat vraagt kwetsbaarheid en die kunnen we leren van mystici.

E. Kalsky stelt vragen als: Zoeken we geborgenheid of avontuur, groeien we door het eigen bewustzijn te ontwikkelen of door contact met anderen? Het antwoord is dat liefde, respect, bewondering, empathie en sympathie alleen maar plaats kunnen vinden in een tussenruimte in ‘dat onzichtbare iets dat door een verbintenis geschapen wordt’(C. Palmén). Het verschil mag niet verdwijnen omwille van de harmonie. De confrontatie met het verschil levert rijkdom op. Ieder kan zijn eigen beperkte grenzen overschrijden dankzij de ander.

De vraag naar Kalsky en de andere auteurs is of diversiteit of de confrontatie daarmee altijd tot rijkdom leidt? En hoe scheppen we die tussenruimte in een wereld vol conflicten? Welke waarden moeten oude en nieuwe Nederlanders zich eigen maken om het nieuwe ‘wij’ te vormen zonder te vervallen in nationalisme? Het boek is de moeite van het lezen waard, ook al kan het meer vragen oproepen dan beantwoorden. Maar dat is misschien wel de bedoeling – P. Reesink

Van her en der

Op 12 november 2009 werd in 32 landen het Charter for Compassion (Handvest voor compassie) gelanceerd, een initiatief van de Britse schrijfster Karen Armstrong. Dit handvest, een tekst op basis van de Gulden Regel (Wat jij niet wilt dat jou wordt aangedaan, doe dat ook een ander niet aan) is bedoeld om wereldwijd mensen en groepen te stimuleren tot vreedzaam en humaan samenleven. De Nederlandse presentatie was in de Mozes & Aäronkerk tijdens een symposium dat door het Mozeshuis werd georganiseerd. Burgemeester Job Cohen, rabbijn Abraham Soetendorp, islamoloog Tariq Ramadan en econoom Herman Wijffels spraken bij het ochtendprogramma. 's Middags werd in 12 workshops en 2 colleges het begrip Compassie nader doordacht en praktisch handen en voeten gegeven.

Het Mozeshuis gaat hier in 2010 mee verder in het programma Compassie nader beschouwd, voorlopig met een avondcursus in februari en een themadag op zaterdag 20 maart. (www.mozeshuis.nl)

Onderstaande tekst van het Handvest is mede-opgesteld door

A. Soetendorp

en

T. Ramadan.

Handvest voor Compassie

Het principe van compassie of mededogen ligt ten grondslag aan alle religieuze, ethische en spirituele tradities; steeds opnieuw wordt daarmee een beroep op ons gedaan alle anderen te behandelen zoals wij zélf behandeld willen worden.

Compassie is onze drijfveer om ons onvermoeibaar in te zetten voor het verzachten van het leed van onze medeschepselen, om terug te treden uit het middelpunt van onze wereld en een ander voor het voetlicht te plaatsen, en om recht te doen aan de onschendbare heiligheid van ieder mens en een ieder, zonder eni-

ge uitzondering, te behandelen met volstrekte waardigheid, billijkheid en respect.

Daarbij hoort tevens de opdracht om er zowel in het openbare als in het privé-leven voor te waken geen enkele vorm van leed te veroorzaken. Door gewelddadig te handelen, door de kwaliteit van het leven van een ander te verslechteren, door de grondrechten van die ander te misbruiken of te ontkennen, en door haat te zaaien met laatdunkende uitingen over anderen - zelfs over onze vijanden - doen wij de menselijkheid die wij allen met elkaar delen geweld aan.

Wij erkennen dat wij er niet in zijn geslaagd een leven te leiden vervuld van compassie en dat sommigen uit naam van hun religieuze overtuiging het totale menselijke leed zelfs groter hebben gemaakt.

Daarom roepen wij iedere man en vrouw op om

- ~ compassie opnieuw te maken tot de kern van moreel handelen en van religie
- ~ terug te keren naar het oude principe dat iedere interpretatie van geschriften die aanzet tot geweld, haat of minachting geen enkele legitimiteit heeft
- ~ garant te staan voor de verstrekking van correcte en respectvolle informatie over andere tradities, godsdiensten en culturen aan jongeren
- ~ positieve waardering van culturele en religieuze verscheidenheid te stimuleren
- ~ bij te dragen aan medeleven, gebaseerd op kennis, voor het leed van alle mensen, ook van hen die wij als onze vijanden zien.

Het is van wezenlijk belang dat wij compassie in onze gepolariseerde wereld maken tot een duidelijke, lichtende en dynamische kracht. Indien compassie is geworteld in principiële vastbeslotenheid om uit te stijgen boven egoïsme, kan zij politieke, dogmatische en religieuze grenzen slechten.

Als product van onze wezenlijke afhankelijkheid van elkaar, speelt compassie een fundamentele rol binnen menselijke relaties en bij een volwaardig mensdom. Compassie voert naar verlichting en is onmisbaar voor het realiseren van een eerlijke economie en een harmonieuze wereldgemeenschap die in vrede leeft met elkaar.”

Volgens Herman Wijfels is het Handvest het goede idee op het juiste moment. Want de financiële, economische en ecologische crisis wordt veroorzaakt door

een gebrek aan compassie en door eigen belang. De mens is een onderdeel van het geheel en niet het centrum ervan. Voor een duurzame samenleving is een hogere kwaliteit van relaties nodig van mens tot mens en van mens tot de aarde. Van een winsteconomie moeten we naar een kringloop-economie, waar ieder zich verantwoordelijk voelt voor het geheel.

Een van de workshops ging over de dag van respect, vooral op scholen ingevoerd door A. Soetendorp. Een aantal kinderen was actief in het Joods Historisch Museum met intercultureel broodbakken.

Moslim hoogleraar aan Gregoriana

De islamitische islamoloog Adnane Ben Abdelmajid Mokrani is benoemd tot hoogleraar aan de Pauselijke Gregoriana Universiteit in Rome. Deze Pauselijke Universiteit, in 1551 gesticht door Ignatius van Loyola, is een theologisch seminarie in Rome. De universiteit is een van de grootste theologiefaculteiten ter wereld. Nog steeds zijn de meeste hoogleraren jezuïet. De universiteit heeft een groot aantal pausen voortgebracht onder wie Paus Innocentius XIII, Paus Pius XII, Paus Paulus VI en Paus Johannes Paulus I.

Het is de eerste keer dat een moslim aan deze universiteit een vaste aanstelling krijgt. Prof. Mokrani promoveerde aan de Zaytuna Universiteit in Tunis. Ook behaalde hij een doctoraat aan het pauselijk instituut voor arabistiek en islamstudies (PISAI) in Rome. Aan de Gregoriana doceert hij Korankunde en islamitisch recht. Ook maakt hij er deel uit van een team dat zich bezighoudt met interreligieuze vraagstukken. De door de jezuïeten geleide Gregoriana heeft sinds tien jaar een godsdienstwetenschappelijk instituut waaraan studenten van diverse religies welkom zijn. Mokrani is er al acht jaar gastdocent, maar de directie vond het tijd hem een vaste aanstelling te bieden.

Op de site:

www.lestonnac.org/cap_general_09/pdf/fichas2/aportaciones_fr/5_2aportacion_fr.pdf kan men lezen hoe Mokrani op het Algemeen Kapittel van de zusters van de Compagnie de Marie Notre Dame in juli 2009 zich uitsprak over de interculturele en interreligieuze dialoog als noodzaak voor het geloof en als engagement van de kerk.

Nadenken over interreligieuze dialoog

“Voor veel moslims in het buitenland is Nederland niet meer het mooie land van vrijheid maar een land van anti islamitische tendensen.” Dat zei Özcan Hıdır op 30 november 2009 tijdens een werkdag over interreligieuze dialoog in de Islamitische Universiteit Rotterdam (IUR). De dag was georganiseerd door de afdelingen voor interreligieuze dialoog van de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk Nederland in samenwerking met de Islamitische Uni-

versiteit Rotterdam en de stichting Islam & Dialoog. Er namen veertig mensen, christenen en moslims, deel die bij de interreligieuze dialoog met name op plaatselijk vlak betrokken zijn.

Anti-islam denken

Özcan Hıdır, docent aan de IUR, verzorgde de inleiding tijdens de werkdag. Hij gaf zijn visie op de ontwikkelingen binnen de islam in Nederland gedurende de afgelopen vijf jaar. Hıdır vertelde dat de terroristische aanslagen in Amerika op 11 september 2001 veel invloed hadden gehad op de beeldvorming van de islam. De moord op Theo van Gogh en de gebeurtenissen daarna in Nederland verhevigden het debat over integratie van moslims in de samenleving. Hıdır constateerde dat het anti-islam denken toeneemt in Nederland, maar ook in andere landen. Hij wees op het referendum in Zwitserland dat resulteerde in een meerderheid voor het verbod op de bouw van minaretten. Ook het succes van de PVV met anti-islam thema's zag hij als teken aan de wand. Hıdır vroeg christenen om steun wanneer moslims beledigd worden. Moslims riep hij op meer deel te nemen aan het publieke debat en zich niet terug te trekken op het eigen terrein. Hıdır: “Jongeren stromen te weinig door naar moskeebesturen. Het intellectueel kader binnen de moslingemeenschap loopt achter. Er is onvoldoende kennis van de islam en de islamitische cultuur aanwezig bij de niet-islamitische gesprekspartners. Daarom verloopt de discussie over de islam in Nederland niet op de goede manier.” Hıdır wees op het belang van de dialoog tussen moslims, christenen en joden. “We moeten ons verdiepen in elkaars bronnen, gebaseerd op eerlijkheid en vertrouwen.”

Ook Ahmet Akgündüz, rector van de IUR, riep tijdens de bijeenkomst op tot samenwerking. Akgündüz: “De profeet, vrede zij met hem, zei al dat moslims moeten samenwerken met christenen. Ik denk dan aan samenwerking tegen vijanden, tegen het verval van de morele waarden, tegen ongeloof.” De rector bepleitte de brugfunctie die de Islamitische Universiteit voor moslims en niet-moslims kan vervullen.

Nieuwe richtlijnen

Berry van Oers vertelde tijdens de werkdag over de activiteiten van de landelijke katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID), waarvan hij secretaris is. De voorzitter is de bisschop van Breda, Mgr. Hans van den Hende. Van Oers: “De katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog legt en onderhoudt de contacten met koepelorganisaties van moslims, hindoes en boeddhisten. De samenwerking met hen resulteert in de organisatie van ontmoetingsbijeenkomsten en gezamenlijke publicaties.”

Van Oers vertelde dat de Contactraad de katholieke achterban ondersteunt en toerust op het terrein van de dialoog met moslims, hindoes en boeddhisten. Hoe kunnen ze de dialoog voeren? Hoe leg je contact? Daarnaast informeert en adviseert de Contactraad de bisschoppen over de stand van zaken en de ontwikkelingen in de interreligieuze dialoog in Nederland. De Contactraad is het aanspreekpunt voor Nederland van de pauselijke raad voor interreligieuze dialoog te Rome. Van Oers: “Documenten over interreligieuze dialoog vanuit Rome komen bij ons binnen en wij bestuderen en bespreken ze met onze achterban.” Zowel in Rome als in de verschillende kerkprovincies is men bezig de interreligieuze dialoog opnieuw te doordenken. Van Oers: “Er vindt een heroriëntatie plaats. Overall zie je dat er na wordt gedacht over hoe het nu verder moet.” De bezinning op interreligieuze dialoog gebeurt intern, maar ook in gezamenlijkheid.

Een jaar geleden vond in Rome het eerste forum van katholieken en moslims plaats. Het forum kreeg in enkele landen een vervolg. Van Oers: “Dertig jaar geleden betekende de aanwezigheid van moslims voor de kerk vooral een oproep om hen te helpen als immigranten, om voor hen op te komen als ze gediscrimineerd werden, om ook voor hen vrijheid en ruimte te eisen om hun religie te praktiseren, om respect en waardering te vragen voor hun cultuur en godsdienstige gebruiken. De nieuwe situatie is dat moslims nu een integraal deel van de Europese samenleving vormen en het al lang niet meer alleen gaat om hulp en solidariteit. Vanuit de rooms-katholieke kerk wordt er steeds meer ook ingezet

op een inhoudelijke dialoog.” De pauselijke raad voor de interreligieuze dialoog te Rome is daarom momenteel bezig met het opstellen van nieuwe richtlijnen voor de interreligieuze dialoog die aansluiten bij de huidige situatie en de vraag naar inhoud en diepgang. Van Oers: “De pauselijke raad liet weten dat de richtlijnen voor een deel geïnspireerd zijn door de tien geboden, omdat die het universeel uitgangspunt zijn voor de relatie van een gelovige met God en zijn naasten.” De Nederlandse katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog publiceert deze richtlijnen straks als hoofdstuk in een vademecum van wat de katholieke kerk leert over de interreligieuze dialoog sinds het Tweede Vaticaans Concilie. Van Oers: “De richtlijnen sluiten aan op de huidige ontwikkelingen en zijn gebaseerd op en het gevolg van veertig jaar werken aan en nadenken over interreligieuze dialoog. “ Zo gauw de richtlijnen uitkomen zal het boekje verschijnen.

Islamnota PKN

Jan Post-Hospers, projectmedewerker van de PKN voor ontmoetingen met moslims, vertelde over de activiteiten van de Werkgroep Ontmoeting met Moslims van de PKN. Post-Hospers: “In de Werkgroep zitten leden afkomstig uit diverse regio’s met verschillende disciplines en achtergronden.” De Werkgroep legt zich toe op de toerusting en ondersteuning van de dialoog op lokaal vlak. Ze wordt daarbij geholpen door gemeenteadviseurs. Post-Hospers: “We proberen het grondvlak ook te bereiken via het maatschappelijk activeringswerk en mediakanalen.” Er wordt veel werk gemaakt van intra-religieuze dialoog waarbij de PKN-achterban intern nadenkt over dialoog. “Ook onder protestantse christenen onderling groeit de behoefte om te praten en een positie te bepalen over de islam”, zegt Post-Hospers. Daarnaast legt en onderhoudt de Werkgroep contacten met moslimorganisaties en werkt daarmee samen.

Jan Post-Hospers vertelde dat de synode van de PKN in april 2010 een islamnota bespreekt. Post-Hospers: “De nota is bedoeld om het gesprek tussen protestanten onderling over interreligieuze dialoog op gang te brengen en te begeleiden, maar ook om het draagvlak voor interreligieuze dialoog binnen de PKN te vergroten.” Post-Hospers hoopt dat de islamnota ook zal bijdragen aan het afzwakken van het door Hidir geschetste vijandsbeeld ten aanzien van moslims. “Ook kleinschalige kerk- en buurtprojecten kunnen daar een belangrijke rol bij spelen,” meent Post-Hospers. Kees Hulshof, één van de deelnemers aan de werkdag en terug uit Egypte, pleitte voor het instellen van een website waar journalisten terecht kunnen voor juiste informatie over de islam en interreligieu-

ze dialoog. Ook kan daar onterechte negatieve berichtgeving genuanceerd en rechtgezet worden. Hulshof: “We hebben dat in Egypte ook gedaan en dat blijkt goed te werken. We merken dat journalisten de site regelmatig raadplegen.” Post Hospers zei toe de mogelijkheden van een dergelijke site voor Nederland op de agenda te zetten.

Gespreksmateriaal

Tijdens de middagsessie werd gespreksmateriaal gepresenteerd waarmee in plaatselijke groepen gewerkt kan worden rond bijbel en koran. Harry Mintjes, voorzitter van de Contactgroep Islam van de Raad van Kerken, vroeg de contactpersonen met het materiaal te gaan werken en hun ervaringen door te geven. Mintjes: “Met gebruikmaking van Uw ervaringen kunnen we het materiaal verder ontwikkelen.” Als voorbeeld kreeg men een werkmodel mee gebaseerd op Adam en Iblies.

Alper Alasag van de stichting Islam & Dialoog presenteerde intertekstueel bijbel en koran lezen dat hij samen met ds. Martijn van Laar had opgezet. Alasag:

“Ook dit materiaal is nog in ontwikkeling. Uw ervaringen en adviezen zijn daarom welkom.” Beide conceptbrochures komen t.z.t. op de website van de Raad van Kerken.

De werkdag werd afgesloten met een rondleiding door het monumentale gebouw van de Islamitische Universiteit Rotterdam. De deelnemers vergaapten zich daar aan de collecties boeken in de bibliotheek. Ook de

kunstklas waarbij met speciale verftechnieken schilderijen werden gemaakt trok veel bekijks.- Berry van Oers

“Goed doen, dankbaar zijn, vergeven en stichten”

Op woensdag 13 mei 2009 heeft Veyis Gungor, adviseur van het Samenwerken-de Moslim Hulp Organisaties Netwerk, een inleiding gehouden op de bijeenkomst van de Beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting van de Raad van Kerken en de Stichting Evangelie en Moslims. De inleiding ging over het werk van de SMHO en samenwerking met christenen.

De SMHO hebben in de drie achterliggende jaren in totaal 9500 mensen in Nederland bereikt met voedsel.

De bijdragen aan minderbedeelden vinden plaats vanuit een goede samenwerking tussen moslims en niet-moslims. Het laat zien dat moslims verantwoordelijkheid nemen voor de Nederlandse samenleving. Ook de Telegraaf schrijft hierover in positieve zin. En de hulp heeft in eigen kring onverwacht tot een discussie geleid over de vraag hoe wenselijk het bijvoorbeeld is vlees aan niet-moslims uit te reiken.

Jaarlijks worden 3000 mensen geholpen via de voedselbanken in Nederland en nog eens 500 mensen kunnen terecht bij een van de sociale restaurants. Veyis Güngör, adviseur van SMHO, vertelde dat zijn organisatie de inspanningen van circa 28 kleinere hulporganisaties van Turkse komaf bundelt. Men zamelt gelden in tijdens bijvoorbeeld de ramadan en het offerfeest. moslims steunen het werk vanuit de plicht om zakaat te doen. Men geeft 2,5 procent van zijn vermogen. 'Het herstelt het economische evenwicht en geeft sociale veiligheid'.

Hemel

Vanuit de stichting Evangelie en Moslims was er de vraag of de bijdragen worden afgestaan vanuit het verlangen een recht op de hemel binnen te halen of vanuit barmhartigheid in het algemeen. De vertegenwoordigers van moslimzijde vertelden dat het geven van geld onlosmakelijk verbonden is met de plichten die men aan het geloof verbindt. Het geven aan armen zuivert de mens en maakt onderdeel uit van het geloof; het binnengaan van een hemel behoort tot de genade van God.

Het gesprek ging onder meer over overeenkomsten en verschillen tussen christendom en islam, waar het gaat om barmhartigheid, het geven van geld, de visie op het leveren van een bijdrage aan de samenleving en de visie op Christus en op God.

Zuiden

SMHO werkt onder meer samen met Cordaid. Naast de voedselprojecten in Nederland is er volop aandacht voor projecten in het zuiden. In de achterliggende jaren was de focus gericht op het onderwijs voor kinderen. Güngör noemde het essentieel dat men vanuit zijn geloof zich bekommert om andere mensen. 'Samenwerking is het geheim van de schepping. De verschillen kunnen een instrument zijn om van elkaar te leren'. Güngör zei als slotwoord dat "goed doen, dankbaar zijn, vergeven en stichten" de kernwaarden zijn van de SMHO. Bron: www.smho.org

Moskeewijzer

<http://www.moskeewijzer.nl/>

Deze site geeft een aantal gegevens over elke moskee in Nederland: adres, algemene informatie zoals achtergrond, organisatie, taal van preek, boekwinkel, leslokalen), faciliteiten voor mannen-en vrouwenruimte (capaciteit, wasruimte, normaal toilet of Frans toilet, doucheruimte). Onderaan staan de gebedstijden.

De kerk in context van de islam

Bernhard Reitsma is door de Generale Synode van de PKN beroepen als predikant met bijzondere opdracht voor het werk dat hij doet aan de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam. “Het is een leeropdracht die zich bezighoudt met de uitdaging van de islam voor de kerk. Reeds twee jaar vervult hij deze functie aan de VU als bijzonder hoogleraar ‘De kerk in de context van de islam’. Door het beroep wordt hij officieel verbonden voor die taak aan de landelijke kerk.

Bernhard Reitsma woonde en werkte samen met zijn vrouw en drie zonen in Libanon. Hij doceerde daar theologie (systematische vakken en Nieuwe Testament) aan de Near East School of Theology en het baptistenseminarie in Beirut en ondersteunde als regionaal stafwerker van IFES het lokale studentenwerk van de Lebanon Intersarsity Fellowship. Hij was ook werkzaam bij het studiecentrum van Open Doors international. - Bron: Friesch Dagblad

